ભારતનો ઈતિહાસ

ત્રણ ભાગ

૧) પ્રાચીન ભારત
(ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ થી ઈ.સ.૯૯૮)

↓

૧) પ્રાગ ઐતિહાસિક કાળ

↓

● પાષાણ યુગ
● આદિપાષાણ યુગ
● મધ્ય પાષાણયુગ

૨) હડપ્પા સંસ્કૃતિ
૩) આર્યો

↓

● વૈદિક સંસ્કૃતિ
● ઉત્તર વૈદિકકાળ

૪) સંગમ સાહિત્ય
૫) જૈન ધર્મ
૬) બૌદ્ધ ધર્મ
૭) ૧૬ મહાજન પદ
મગધનું સામ્રાજય
- બૃહદ્રથ વંશ
- હર્યક વંશ
- શિશુનાર
- નંદ વંશ

➔ મૌર્ય યુગ
➔ અનુમૌર્ય યુગ
➔ ગુપ્ત યુગ
➔ કુષાણો
➔ હર્ષવર્ધન (વર્ધનવંશ)
➔ જુદી જુદી પ્રાદેશિક સત્તા (રાજપૂત શાક્ષકોનો ઉદય)

૨) મધ્યકાલિન
(ઈ.સ. પૂર્વે ૯૯૮થી ઈ.સ.૧૭૭૨

૧) સલ્તનત કાળ

↓

● ગુલામવંશ

↓

● ખિલજી વંશ

↓

● તુઘલખ વંશ

↓

● સૈયદ વંશ

↓

● લોદી વંશ

↓

વિજયનગરનું હિન્દુ રાજય

↓

શીખ ધર્મ

૨) મુઘલ સામ્રાજય

↓

BHAJS0

➔ બાબર
➔ હુમાયૂ
➔ શેરશાહ શૂરી
➔ અકબર
➔ જહાંગીર
➔ શાહજહાં
➔ ઔરંગઝેબ

૩) મરાઠાયુગ

↓

➔ છત્રપતિ શિવાજી
➔ શંભાજી
➔ રાજારામ
➔ તારાબાઈ
➔ શાહુ

૩) અર્વાચીન
(ઈ.સ. પૂર્વે ૧૭૭૨થી ઈ.સ.૧૯૪૭

૧) યુરોપિયન પ્રજાનું આગમન
➔ કંપનીનું આગમન

૨) ૧૮૫૭નો વિપ્લપવ

૩) ભારતનો સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ

૪) ગાંધીયુગ

અનામિકા

● **પ્રાચીન ભારત :**

(ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ થી ઈ.સ.૯૯૮)

● પ્રાગ ઐતિહાસિક યુગને પાષાણયુગ અને ધાતુ યુગમાં વહેચી શકાય.

(૧) પાષાણ યુગ : આદિમાનવ તરીકેનું જીવન જીવતા મનુષ્યને સૌ પ્રથમ પથ્થરો હાથમાં આવ્યા. આ પથ્થરોને તે ઓજાર તરીકે વાપરતો થયો.

(૨) આદિ પાષાણયુગ : મધ્યપ્રદેશમાં ભીમટબેટકાની ગુફાઓમાંથી આ સમયના પથ્થરો મળ્યા છે. તેનો સમયગાળો ઈ.સ. પૂર્વે ૧૦,૦૦૦ ની આસપાસનો ગણી શકાય.

(૩) મધ્ય પાષાણયુગ : ઈ.સ. પૂર્વે ૬૦૦૦ની આસપાસના સમયમાં નદીઓના કોતરો, ગુફાઓ વગેરેમાં વસવાટ કરતો માનવી પથ્થરોનો કંઈક અલગ રીતે ઉપયોગ કરતો થયો.

- આ સમયના અવશેષો સોન, નર્મદા, મહી, માઝમ, ગોદાવરી વગેરે નદીઓના કોતરોમાંથી પ્રાપ્ત થયા.

(૪) મધ્ય અને નૂતન પાષાણયુગ : આ યુગ દરમિયાન માણસે હાડકાં, પશુઓનું ચામડું, ઝાડ-પાન તથા પથ્થરોને ઘસીને તિક્ષ્ણ હથિયાર બનાવતાં શીખી લીધું.

- ઉપરોક્ત નદીઓ પાસેથી આવા પ્રકારના અવશેષો મળ્યા.
- હવે માણસ ખેતી તરફ વળ્યો અને સ્થાયી જીવન જીવતો થયો.
- આ સમયમાં વિવિધ ધાતુઓમાંથી મનુષ્ય પરિચિત થયો આથી આ યુગ ધાતુયુગ તરીકે ઓળખાય છે.

● **ધાતુયુગના ત્રણ પ્રકાર છે :**

(૧) તામ્રયુગ

(૨) કાંસ્યયુગ

(૩) લોહયુગ

- ત્યારબાદ ભારતમાં આ પ્રકારના નિષાદો : (આદિ માનવો) ઉપરાંત એક નગરીય સંસ્કૃતિનો વિકાસ થયો.

(૨) હડપ્પીય સંસ્કૃતિ - સિંધુ સંસ્કૃતિ

(ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ થી ઈ.સ. પૂર્વે ૧૫૦૦)

★ મુખ્ય જાતિ : દ્રવિડો

★ વ્યવસાય : ખેતી અને પશુપાલન

★ મુખ્ય પશુ : એક શૃંગી પશુ, ખૂંધ વાળો બળદ

★ વિશિષ્ટતા : ગટર વ્યવસ્થા, આયોજીત નગર વ્યવસ્થા, નગરોના રસ્તા કાટખૂણે મળતા.

➞ તેઓ શિવ-પાર્વતીની પૂજા કરતા.

➞ તેઓ લોખંડ ધાતુથી અજાણ હતા.

➞ સુતરાઉ કાપડ અને ઊનના વસ્ત્રોનો ઉપોયગ કરતા.

➞ **હડપ્પાકાલીન સંસ્કૃતિમાં :**

સૌથી ઉત્તરમાં મળી આવેલ સ્થળ : માંડા (જમ્મુ પાસે, કાશ્મીર)

સૌથી દક્ષિણમાં મળી આવેલ સ્થળ : દાયમાબાદ (મહારાષ્ટ્ર)

સૌથી પૂર્વમાં મળી આવેલ સ્થળ : આલમગીર (ઉત્તરપ્રદેશ)

સૌથી પશ્ચિમમાં મળી આવેલ સ્થળ : સુક્તાગેંડોર (મુલતાન, પાકિસ્તાન)

અનામિકા

મુખ્ય હડપ્પાકાલીન નગરો

(ઈ.સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ થી ઈ.સ. પૂર્વે ૧૫૦૦)

નગર	હાલનું સ્થળ	વર્ષ	શોધકર્તા	વિશેષતા
હડપ્પા	સિંધ પ્રદેશ (પાકિસ્તાન) મોન્ટ ગોમરિન (પાકિસ્તાન)	૧૯૨૧	દયારામ સાહની	રાવી નદીના કિનારે
મોહેં-જો દડો	લારખાના જિલ્લો (પાકિસ્તાન)	૧૯૨૨	રખાલદાસ બેનર્જી	સિંધુ નદી (મરેલાનો ટેકરો)
લોથલ	અમદાવાદ ધોળકા તાલુકામાં	૧૯૫૫ ૧૯૬૩	એસ.આર.રાવ	ભોગાવો નદી (મરેલાને ટેકરો)
ચાન-હું-દડો	પાકિસ્તાન	૧૯૩૧	એન.જી. મજુમદાર ડૉ. એ. ઘોષ	સિંધુ નદીના કિનારે
રંગપુર	સુરેન્દ્રનગર (ગુજરાત) (ગુજરાતમાં પ્રથમ મળેલ)	૧૯૩૧	આર.એસ. વત્સ	ભાદર નદીના કિનારે ૧૯૫૩માં ખોદકામ
રોપડ	પંજાબ (આઝાદ ભારતની પ્રથમ સાઈટ)	૧૯૫૩	વાય.ડી. શર્મા	સતલજ નદી
કાલીબંગન	રાજસ્થાન	૧૯૫૩	બી.બી. લાલ અને કમલાનંદ ઘોષ	ઘાઘર નદી, ૧૦૦૦ જેટલી યજ્ઞવેદીઓ મળેલ
કોટડીજી	સિંઘ (પાકિસ્તાન)	૧૯૫૫	ફઝલ અહમદખાન	સિંધુ નદીના કિનારે
આલમગીરપુર	મેરઠ (ઉત્તરપ્રદેશ)	૧૯૫૮	વાય.ડી. શર્મા	હિંડણ નદીના કિનારે
સૂરકોટડા	કચ્છ	૧૯૬૪	જગતપતિ જોષી	ઘોડાના અવશેષો
ધોળાવીરા	કચ્છ	૧૯૯૧	રવિન્દ્ર બિશ્ત	- લુણી નદી -ત્રણ સ્તરીય નગરરચના - સૌથી મોટું નગર

★ **ગુજરાતના હડપ્પાસંસ્કૃતિના કેન્દ્રો**

જિલ્લો

- કચ્છ : પ્રાચીન અવશેષો મળી આવ્યા. તે સ્થળો કૂરન, લાખપર, ધોળાવીરા, દેસલપુર, પબુમઢ, સુરકોટકા
- જામનગર : લાખાબાવળ, આમરા
- ગીરસોમનાથ : પ્રભાસપાટણ
- સુરેન્દ્રનગર : રંગપુર
- મોરબી : કુન્તાસી
- રાજકોટ : આટકોટ, રોઝડી
- મહેસાણા : લાંઘણજ, કોટ, પેઢામલી
- અમદાવાદ : ધોળકા
- સુરત : માલવણ

અનામિકા

- **ભારતમાં હડપ્પા સંસ્કૃતિના અન્ય કેન્દ્રો :**

- આલમગીરપુર (ઉત્તરપ્રદેશ) - બનવાલી (હરિયાણા)
- રાપર (પંજાબ) - કાલીબંગન (રાજસ્થાન)
- કાલી બંગન (રાજસ્થાન)માંથી ૧૦૦૦ જેટલી યજ્ઞવેદીઓની હારમાળા મળી આવી છે.

3. આર્યો

(ઈ.સ.પૂર્વે ૨૫૦૦ થી ૧૦૦૦ વર્ષ)

- આર્યો : (આર્ય = વીર)
- મૂળ વતન : મધ્ય એશિયા
- મધ્ય એશિયામાંથી હિંદુકુશ પર્વત ઓળગીને ભારત આવ્યા.
- આર્યોએ સૌપ્રથમ સપ્ત સિંધુ પ્રદેશમાં વસવાટ કર્યો.
- 'ભાગવત ધર્મ' પ્રચલિત હતો.
- 'સ્વસ્તિક અને ચાંલ્લો' તેમની સંસ્કૃતિ છે.
- સમાજમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન ઊંચું
- એક પત્નિત્વની પ્રજા
- કુટુંબના વડા પિતા
- સાહિત્ય : વેદો, ઉપનિષદો, આરણ્યકો, બ્રાહ્મણગ્રંથો, દર્શનશાસ્ત્રો, પુરાણો

- **વેદો : ચાર છે.**

(૧) ઋગ્વેદ (૨) સામવેદ (૩) યજુર્વેદ (૪) અથર્વવેદ

(૧) ઋગ્વેદ :

→ તેમાં દેવોને રીજવવાની સ્તુતિ છે. ● વિશ્વનો પ્રથમ ગ્રંથ ● ૧૦ મંડળો છે.

→ કુલ '૧૦૨૮ મંત્રો' છે. જેમાંથી સૌથી વધારે મંત્રો ભગવાન ઈન્દ્રના છે.

→ 'ગાયત્રી મંત્ર'ઋગ્વેદમાંથી લીધો છે. તેમાં 'સૂર્યદેવની' ઉપાસના છે.(ગાયત્રી મંત્રના રચયિતા - વિશ્વામિત્ર)

→ સૌથી પ્રાચીન વેદ 'ઋગ્વેદ' છે. ● 'અસતોમાં સદ્‌ગમય' - ઋગ્વેદમાંથી લીધેલ છે.

(૨) સામવેદ : (૧૫૫૦ કુલ શ્લોક, જેમાં ૭૫ નવા, બાકી જુના)

→ ગાઈ શકાય તેવી સ્તુતિ અને આરતી છે.

→ 'સંગીતની ગંગોત્રી' તરીકે ઓળખાય છે.

(૩) યજુર્વેદ : (બે શાખા : કૃષ્ણ અને શુક્લ યજુર્વેદ)

→ તેમાં ધાર્મિક વિધિ અને ક્રિયાકાંડના મંત્રો છે.

(૪) અથર્વવેદ :

→ તેમાં ૨૦ અધ્યાયો, ૭૩૧ સુક્ત, ૬૦૦૦ મંત્રો છે.

→ આયુર્વેદનો ઉલ્લેખ આમાં થયેલ છે.

→ તેમાં જાદુ, વશીકરણ, દુશ્મનોનો નાશ અને સંજીવની વિદ્યા આપવામાં આવી છે.

- **ઉપનિષદો :**

→ કુલ ૧૦૮ ઉપનિષદો છે.

→ પ્રથમ ઉપનિષદ : 'ઐતરેય ઉપનિષદ'

→ 'સત્યમેવ જયતે' : મુંડક ઉપનિષદમાંથી લેવામાં આવ્યું છે.

અનામિકા એકેડમી

વૈદિક સાહિત્ય

- **સ્મૃતિ**
  - **વેદાંત**: શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, છંદ, જ્યોતિષ
  - **દર્શન**: ન્યાય, વૈશેષિક, સાંખ્ય, યોગ, પૂર્વ મીમાંસા, ઉત્તર મીમાંસા
  - **ઉપવેદ**: ધનુર્વેદ, ગાંધર્વવેદ, શિલ્પવેદ, આયુર્વેદ
- **શ્રુતિ**
  - ૪ વેદ: ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ

→ ઋગ્વેદ પ્રમાણે મહાયજ્ઞો :

- પિતૃ યજ્ઞ
- ભૂત યજ્ઞ
- પુરુષ યજ્ઞ
- દેવ યજ્ઞ
- બ્રહ્મ યજ્ઞ

→ આઠ પ્રકારના વિવાહ :

૧. બ્રહ્મ વિવાહ : જ્ઞાતિમાં વિવાહ
૨. દૈવ વિવાહ : યજ્ઞ કરાવનાર બ્રાહ્મણ સાથે વિવાહ
૩. પ્રાજાપત્ય વિવાહ : દહેજ વગર યોગ્ય વ્યક્તિ સાથે વિવાહ
૪. આર્ષ વિવાહ : ગાય-બળદનું દાન આપી કરેલ વિવાહ
૫. ગાંધર્વ વિવાદ : કન્યા સાથે વરની ઈચ્છા મુજબના વિવાહ
૬. આસુર વિવાહ : કન્યાયના પિતાને પૈસા આપીને થતાં વિવાહ
૭. રાક્ષસ વિવાહ : કન્યાનું અપહરણ કરી મરજી વિરુદ્ધ વિવાહ
૮. પિશાચ વિવાહ : કન્યાનો નશો કરાવી બળાત્કાર ગુજારી નિદ્રાધિન અવસ્થામાં લગ્ન

→ નદીના પ્રાચીન અને આધુનિક નામ

પ્રાચીન	આધુનિક
વિતસ્તા	ઝેલમ
આસિકની	ઝેલમ
બિપાશા	બિયાસ
પુરુષિણી	રાવી
સતુદ્રી	સતલજ
ગોમલ	ગોમતી
સૂર્યપુત્રી	તાપી

→ વેદાંગ / વેદાંત

વેદાંગ	લેખક	પ્રયોજન
શિક્ષા	ગૌતમ	સ્વરવિજ્ઞાન
કલ્પ	કણાદ	અનુષ્ઠાન
વ્યાકરણ	પાણિની	વ્યાકરણ
નિરુક્ત	કપિલ	શાસ્ત્ર
છંદ	જૈમિની	પિંગળશાસ્ત્ર
જ્યોતિષ	બાદરાયણ	ખગોળવિજ્ઞાન

- **સૌ પ્રથમ બ્રાહ્મણગ્રંથ : શતપથ**
- **પુરાણો :**
  - કુલ ૧૮ છે.
  - મૃત્યુ જેવા પ્રસંગોમાં ‘ગરુડ પુરાણ’ વંચાય.
- **દર્શનશાસ્ત્રો : કુલ - છ**

→ (૧) યોગદર્શન : પતંજલિ

(૨) ન્યાયદર્શન : ગૌતમમુનિ

(૩) પૂર્વ મિમાસા : જૈમિનિ

(૪) સાંખ્યદર્શન : કપિલમુનિ

(૫) વૈશેષિક : કણાદ

(૬) ઉત્તર મિમાસા : બાદરાયણ (કુમારીલ ભટ્ટ)

- **વિષ્ણુ ભગવાનના ૧૦ અવતાર :**

(૧) મતસ્ય (૨) કુર્મ (૩) વરાહ (૪) નૃસિંહ (૫) વામન (૬) પરશુરામ (૭) રામ (૮) કૃષ્ણ (૯) બુદ્ધ (૧૦) કલ્કી

(૧) વૈદિક સંસ્કૃતિ

- આર્યોના સમયને બે ભાગમાં વહેંચી શકાય.

  (૧) વૈદિક સંસ્કૃતિ (૨) ઉત્તર વૈદિક સંસ્કૃતિ
- વૈદિક સંસ્કૃતિ દરમિયાન સૌ પ્રથમ ઋગ્વેદ, ત્યારબાદ સામવેદ, યજુર્વેદ, અથર્વવેદ અસ્તિત્વમાં આવ્યા. આ સમયગાળો વૈદિકયુગ તરીકે ઓળખાય છે.
- વૈદિક સંસ્કૃતિમાં ગાયને સૌથી પવિત્ર માનવામાં આવતી.
- જીવનના ચાર ધ્યેય :

  (૧) ધર્મ (૨) અર્થ (૩) કામ (૪) મોક્ષ

(૨) ઉત્તર વૈદિક સંસ્કૃતિ

- સમાજમાં વર્ણ વ્યવસ્થા દાખલ કરી.
- કર્મના આધારે ચાર વર્ણો :

  (૧) બ્રાહ્મણ (૨) ક્ષત્રિય (૩) વૈશ્ય (૪) શુદ્ર

- **સમાજમાં આશ્રમવ્યવસ્થા દાખલ કરી.**
  - જીવનની ચાર અવસ્થાઓ :

    (૧) બ્રહ્મચર્યાશ્રમ : (૧ થી ૨૫ વર્ષ વિદ્યાભ્યાસ)

    (૨) ગૃહસ્થાશ્રમ : (૨૬ થી ૫૦ વર્ષ લગ્નજીવન)

    (૩) વાનપ્રસ્થાન : (૫૧ થી ૭૫ વર્ષ મોહમાયા ત્યાગ)

    (૪) સન્યાસ્થાશ્રમ : (૭૬ થી ૧૦૦ વર્ષ સન્યાસી)
  - સાહિત્ય :

    રામાયણ (વાલ્મિકી)
  - મહાભારત : રચયિતા - વેદવ્યાસ, લખનાર - ગણેશજી
  - ભગવત્ગીતા : વેદવ્યાસ, માતા : મત્સ્યગંધા, પિતા : પરશુરામ મુનિ

અનામિકા એકેડેમી

- મનુસ્મૃતિ : મનુષ્યે પાળવાલાયક નિયમો.

  મનુ રાજા કાયદાના નિષ્ણાંત હતા.

➜ વેદોની ભાષા સંસ્કૃત હતી.

(૪) સંગમ સાહિત્ય

➜ પ્રથમ સંગમસભા 'મદુરાઈ' ખાતે મળી.

- તે સમયમાં આંકુત્યમ, પરિપદલ, મુદુનારે, કાલરિયાત્વકે જેવા ગ્રંથોની રચના થઈ.

➜ બીજી સંગમસભા 'કપટપુરમ્' ખાતે મળી.

- જે અત્યારે દરિયામાં ગરકાવ છે.

- તે સમયમાં 'તોલકપ્યિમ', 'મોપુર્ણમ્' વગેરે ગ્રંથોની રચના થઈ.

➜ ત્રીજી સંગમસભા ફરી 'મદુરાઈ' ખાતે મળી.

- તે દરમિયાન નાતરુણે, કૃથે નેઘુનથો વગેરે પુસ્તકોની રચના થઈ.

(૫) જૈનધર્મ

સ્થાપક	:	મહાવીર
મૂળનામ	:	વધમાન
જન્મ	:	ઈ.સ. પૂર્વે ૫૫૦માં વૈશાલી (બિહાર)
માતા	:	ત્રિશલા
પિતા	:	સિદ્ધાર્થ
પુત્રી	:	પ્રિયદર્શના
જમાઈ	:	જામાલીસ
પત્નીનું નામ	:	યશોદા
ગૃહત્યાગ	:	૩૦ વર્ષે (મહાભિનિષ્ક્રમણ)
પ્રથમ ઉપદેશ	:	રાજગૃહ
ઉપદેશની ભાષા	:	પ્રાકૃત
મૃત્યુ	:	પાવાપુરી (બિહાર)

- જૈનધર્મના ત્રિરત્ન :

(૧) સમયક્ દર્શન

(૨) સમયક્ જ્ઞાન

(૩) સમયક્ ચારિત્ર્ય

- પંચમહાવ્રત : (૧) અહિંસા (૨) અમર્ષ (૩) અપરિગ્રહ (૪) અસ્તેય (૫) બ્રહ્મચર્ય
- જૈનધર્મના બે સંપ્રદાય : (૧) શ્વેતામ્બર (૨) દિગમ્બર
- ધર્મગ્રંથ : આગમ, કલ્પસૂત્ર
- ૨૪ તીર્થંકરોમાં પહેલાં : આદિનાથ (ઋષભદેવ) અને ૨૪માં મહાવીર સ્વામી

અનામિકા એકેડેમી

(૬) બૌદ્ધ ધર્મ

- સ્થાપક : ગૌતમ બુદ્ધ
- જન્મ : ઈ.સ. પૂર્વે ૫૬૩ નેપાળ સ્થિત કપિલવસ્તુના લુમ્બિની વનમાં
- મૂળનામ : સિદ્ધાર્થ (તથાગત તરીકે પણ ઓળખાતા)
- માતા : મહામાયા — પાલકમાતા : ગૌતમી
- પિતા : શુદ્ધોધન — પત્નિનું નામ :યશોધરા
- પુત્ર : રાહુલ — સારથિ : ચન્ના
- ગૃહત્યાગ : ૨૯ વર્ષે (મહાભિનિષ્ક્રમણ)
- પ્રથમ ઉપદેશ : સારનાથ (ધર્મચક્રપ્રનર્તન)
- ઉપદેશની ભાષા : પાલી
- મૃત્યુ : કુશીનગર (ઉત્તરપ્રદેશ)
- અષ્ટાંગમાર્ગ : (૧) સમ્યક્ દૃષ્ટિ (૨) સમયક્ વચન (૩) સમયક્ સંકલ્પ (૪) સમ્યક્ કર્મ (૫) સમયક્ વ્યાયામ (૬) સમ્યક્ સ્મૃતિ (૭) સમ્યક્ આજીવિકા (૮) સમયક્ સમાધિ
- મુખ્યગ્રંથ : ત્રિપિટક (વિનયપિટક, સુતપિટક, અભિધમ્મપિટક)
- બુદ્ધના પુનઃ જન્મની વાર્તાઓ : 'જાતકકથાઓ'
- અન્ય મહત્ત્વના ગ્રંથો : 'મિલન્દપન્હો'ના લેખક નાગસેન છે.
- મહત્ત્વના પુસ્તકો : દિપવંશ અને મહાવંશ, મહાવાસ્તુ, બુદ્ધચરિતમ્, સૌદર્યનાઘ વગેરે

● ચાર બૌદ્ધસભાઓ :

(૧) સપ્તવર્ણી રાજગૃહ	:	રાજા અજાતશત્રુ
(૨) વૈશાલી	:	રાજા કાલાશોક
(૩) પાટલીપુત્ર	:	રાજા અશોક
(૪) કુંડલવનવિહાર કાશ્મીર	:	રાજા કનિષ્ક

➞ ચોથી ધર્મસભા વખતે બૌદ્ધ ધર્મના બે ફાંટા પડ્યાં : (૧) મહાયાન (૨) હિનયાન

➞ અને (૩) 'નિયો' છે. જે ડૉ. આંબેડકર દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

(૭) ૧૬ મહાજન પદ

(૧)	કાશી	-	બનારસ - ગંગા નદીના કિનારે
(૨)	કૌશલ	-	શ્રાવસ્તી
(૩)	અંગદેશ	-	ચંપાનગરી (રાજધાની)
(૪)	મગધ	-	(રાજગૃહ)
(૫)	વજજી	-	ઘોઠે - વૈશાલી - (રાજધાની)
(૬)	મલ્લ	-	કુશીનગર ➞(બુદ્ધનું મૃત્યુ), પાવાપુરી ➞(મહાવીરનું મૃત્યુ)
(૭)	ચેદીવંશ	-	સુક્તીમતી
(૮)	કુરુવંશ	-	ઈન્દ્રપ્રસ્થ
(૯)	પાંચાલ	-	અહિછાત્ર અને કાંપિલ્ય
(૧૦)	અસક	-	પાટણ - ગોદાવરી નદીના કિનારે

અનામિકા એકેડમી

(૧૧)	મત્સયવંશ	-	વિરાટનગરી (ધોળકા)
(૧૨)	સુરસેન	-	મથુરા
(૧૩)	ગાંધાર	-	તક્ષશિલા
(૧૪)	વત્સ	-	કૌશામ્બી
(૧૫)	કંબોજ	-	રાજપૂર (કાશ્મીર)
(૧૬)	અંવતી	-	હાલનો માળવાનો પ્રદેશ (મધ્યપ્રદેશ) રાજધાની - ઉજ્જૈન

● મગધ શાસન :

- ઈ.સ. પૂર્વે ૬૦૩ થી ૩૨૪
- રાજધાની : પાટલીપુત્ર (પટના)
- આ ૧૬ મહાજનપદોમાં મગધ સામ્રાજય સૌથી મહત્ત્વનું સાબિત થયું.
- મગધ પર ઘણા વંશોએ શાસન કર્યુ.
- દંતકથા અનુસાર 'બૃહદ્રથ વંશ'ની સ્થાપના 'જરાસંઘે' કરી.
- પરંતુ તેના મૃત્યુ બાદ પછીના વંશજો નબળા નીકળ્યા.
- આ વંશનો છેલ્લો રાજા 'નિપુંજય' હતો.
- મુખ્ય રાજાઓ : બિંબિસાર, અજાતશત્રુ, શિશુનાગ, મહાપદમાનંદ, ધનનંદ
- ધનનંદ વર્સીસ ચંદ્રગુપ્ત મોર્યના યુદ્ધમાં ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યની જીત થઈ.

● હર્યક વંશ :

- સ્થાપક : પુલિક
- અંતિમ રાજા : નાગદશક
- પ્રથમ શાસક : બિંબિસારનો પુત્ર અજાતશત્રુ
- અજાતશત્રુના સમયમાં 'પ્રથમ બૌદ્ધસભા' ભરાઈ
- ઉદયભદ્ર, અનિરુદ્ધ, મુંડ, નાગદર્શક
- નાગદશકના અમાત્ય 'શિશુનાગે' તેને મારી 'શિશુનાગવંશ'ની સ્થાપના કરી.

● શિશુનાગ વંશ :

- સ્થાપક : શિશુનાગ
- અંતિમરાજા : કાલાઅશોક (કાલાશોક)
- કાલાશોકના સમયમાં 'બીજી બૌદ્ધ ધર્મસભા' ભરાઈ
- કાલાશોક પછીના શાસકો નબળા નીવડ્યા પછી પાછળથી 'મહાપદમાનંદે' 'નંદવંશ'ની સ્થાપના કરી

● નંદવંશ

- સ્થાપક : મહાપદમાનંદ
- અંતિમરાજા : ધનનંદ
- નંદવંશમાં કુલ ૮ શાસકો થઈ ગયા
- તેમાં કુંડુક, ભૂતપાલ, રાષ્ટ્રપાલ વગેરે મુખ્ય હતા
- ધનનંદના શાસન દરમિયાન ઈ.સ. પૂર્વે ૩૨૬માં સિકંદરે ભારત પર આક્રમણ કર્યું.
- ઈ.સ. પૂર્વે ૩૨૧માં ધનનંદને હરાવી 'ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય' એ 'મૌર્યવંશ'ની સ્થાપના કરી.

અનામિકા એકેડમી

અનામિકા

- **મૌર્ય વંશ :**
- ઈ.સ. પૂર્વે ૬૦૦ થી ૨૦૦ વર્ષ
- સ્થાપક : ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય
- રાજધાની : પાટલીપુત્ર (પટના)

→ **ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય :**

- ભારતનો પ્રમાણિત ઈતિહાસ ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યના સમયથી શરૂ.
- તેણે ગ્રીક રાજા 'સેલ્યુકસ નિકોતર' ને હરાવ્યો હતો.
- તેના સમયમાં ગ્રીક મુસાફર 'મેગેસ્થનીસ' ભારતની મુલાકાતે આવ્યો હતો જેણે 'ઈન્ડિકા'નામનું પુસ્તક લખ્યું.
- સૌરાષ્ટ્રના સુબા પુષ્યગુપ્તે ગિરનારમાં 'સુદર્શન તળાવ' બંધાવ્યું.
- તેના ગુરુ ચાણક્યએ 'કૌટિલ્ય' નામનું અર્થશાસ્ત્રનું પુસ્તક લખ્યું.
- ચાણક્યનું મૂળ નામ : વિષ્ણુગુપ્ત અને કૌટિલ્ય.

→ **બિંદુસાર :**

- ચંદ્રગુપ્ત મોર્યનો પુત્ર

→ **અશોક રાજા :**

- બિંદુસારનો પુત્ર
- મૌર્યવંશનો સૌથી પરાક્રમી રાજા
- તેણે કલિંગના રાજા સાથે ઈ.સ. પૂર્વે ૨૬૧માં યુદ્ધ કર્યું.
- તેણે કલિંગ સાથેના યુદ્ધમાં બૌદ્ધધર્મ અંગિકાર કર્યો.

- **અશોકના શિલાલેખો :**

(૧) ગિરનારનો શિલાલેખ : બાર્બર (બિહારમાં) ની ટેકરી

(૨) સાંચીનો શિલાલેખ : નંદનગઢ - લૌરિયાનો શિલાલેખ

(૩) સારનાથનો શિલાલેખ :

- સારનાથના શિલાલેખમાંથી ભારતનું રાષ્ટ્રીય ચિહ્ન લીધું છે.
- ગિરનારનો શિલાલેખ બ્રાહ્મી (દેવનાગરી) લિપિમાં છે.
- આ લિપિ ઉકેલનાર : જેમ્સ પ્રિન્સેપ
- આ શિલાલેખમાં ૧૪ ધર્મ આજ્ઞાઓ છે જેમાં એક જૂનાગઢ ખાતે ઓવલી છે. જેમાં અશોકરાજાનો ઉલ્લેક 'દેવાનાં પ્રિય' અને 'પ્રિયદર્શી રાજા' તરીકે કરવામાં આવ્યો.
- કલિંગનું યુદ્ધ : ઈ.સ. પૂર્વે ૨૬૧

  અશોક વર્સીસ કલિંગના રાજા : અશોકની જીત
- અશોક રાજાએ કલિંગના રાજાને હરાવ્યો. આ યુદ્ધમાં ૧ લાખ લોકોનાં મૃત્યુ થતા અશોક રાજાનું હૃદય પરિવર્તન થયું.
- પરિણામે બૌદ્ધ સાધુ ઉપગુપ્તના કહેવાથી બૌદ્ધ ધર્મ અંગિકાર કર્યો.
- પુત્ર - મહેન્દ્ર, પુત્રી - સંગમિત્રા અને પૌત્ર સંપ્રતિને બૌદ્ધ ધર્મના ફેલાવા માટે શ્રીલંકા મોકલ્યા.

  (શ્રીલંકાનું જૂનું નામ સિલોન અને સિંહલદ્વીપ)

● **અનુ - મૌર્યયુગ**

- ૪૦૦ વર્ષ સુધી ક્ષત્રપોનું આધિપત્ય રહ્યું છે.

o શૃંગવંશ

- સ્થાપક : પૃષ્યમિત્ર શૃંગ
- અંતિમ રાજા : દેવભૂતિ

o કણ્વવંશ

- સ્થાપક : વાસુદેવ
- અંતિમ રાજા : સુશર્મા

o સાતવાહન

- સ્થાપક : સીમુખ
- અંતિમ રાજા : યજ્ઞશ્રી સતકર્ણી

● ક્ષત્રપ વંશ :

→ રુદ્રદામા

- શ્રેષ્ઠ ક્ષત્રપરાજા
- તેનો શિલાલેખ જૂનાગઢમાં આવેલો છે.
- તેના સૂબા સુવિશાખે સુદર્શન તળાવનો જીણોદ્ધાર કરાવ્યો.

→ રુદ્રસિંહ ત્રીજો

- છેલ્લો ક્ષત્રપરાજા
- રુદ્રસિંહ ત્રીજો વર્સીસ ચંદ્રગુપ્ત બીજો જેમાં ચંદ્રગુપ્ત બીજાની જીત થાય છે અને ક્ષત્રપ સત્તાનો અંત.

● ગુપ્તવંશ

- પ્રાચીન ભારતનો સુવર્ણયુગ
- આદ્યસ્થાપક : શ્રીગુપ્ત
- ભારતમાં સ્થાપક : ચંદ્રગુપ્ત પહેલો
- રાજધાની : પાટલીપુત્ર
- પ્રચલિત ધર્મ : ભાગવત્ ધર્મ

→ ચંદ્રગુપ્ત પહેલો

- તેણે 'મહારાજાધિરાજ'નું બિરુદ ધારણ કર્યુ
- લિચ્છવીઓની પુત્રી સાથે લગ્ન કર્યા.
- પોતાના નામના સિક્કા બહાર પાડ્યા હતા.

→ સમુદ્રગુપ્ત

- 'હિંદનો નેપોલિયન' તરીકે જાણીતો
- તેના સમયમાં ગુપ્તવંશ સૌથી શક્તિશાળી બન્યો.
- દરબારી કવિ 'હરિષેણે' - 'અલાહાબાદ પ્રશસ્તી'માં તેના પરાક્રમોનું વર્ણન કર્યું છે.
- તેના વીણા વગાડતા સિક્કાઓ મળી આવ્યા છે તે 'સંગીતનો શોખીન' હતો.

→ ચંદ્રગુપ્ત બીજો

- બિરુદો (ઉપનામ) : વિક્રમાદિત્ય, શકારી, શાહસાંક
- રુદ્રસિંહને હરાવીને ક્ષત્રપ સત્તાનો અંત કર્યો.

અનામિકા એકેડમી

- શક વિજયની યાદમાં 'વિક્રમસંવત' શરૂ કરાવ્યું.
- આરબ મુસાફર ફાહયાન ભારતની મુલાકાતે આવ્યો.
- દિલ્હીમાં લોહસ્તંભ બંધાવ્યો જે ધાતુકલાનો ઉત્તમ નમૂનો છે.
- તેના દરબારમાં નવ રત્નો હતા તેમાંથી 'કાલિદાસ' સૌથી પ્રખ્યાત કવિ હતા.

	પુસ્તક		લેખક
૧	કામસૂત્ર	-	મહર્ષિ વાત્સાયન્
૨	પંચતંત્ર	-	પંડિત વિષ્ણુશર્મા
૩	સાંખ્ય કડિકા	-	ઈશ્વર ક્રિષ્ન્
૪	(કુમારસંભવમ્, મેઘદૂતમ્, અભિજ્ઞાનશાકુંતલ્ માલવિકાગ્નિમિત્રમ્)	-	કાલિદાસ
૫	મુદ્રારાક્ષસ, દેવચંદ્રગુપ્તમ્	-	વિશાખાદત્ત
૬	રાવણવધ	-	ભટ્ટીકવિ
૭	મુચ્છકટિકમ્	-	શુદ્રક
૮	સ્વપ્નવાસવદતમ્	-	કવિ ભાસ
૯	દશકુમારચરિતમ્	-	દંડી

→ **સ્કંદગુપ્ત**

- તેના સુબા પર્ણદંતે સુદર્શન તળાવનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. જૂનાગઢમાં શિલાલેખ બંધાવ્યો.
- સ્કંદગુપ્ત નામના સિક્કા બહાર પાડ્યા.

→ **કુમારગુપ્ત**

- તેના સમયમાં વિશ્વ વિખ્યાત નાલંદા વિદ્યાપીઠનું નિર્માણ થયુ.

→ **ગુપ્તવંશ દરમિયાન સાહિત્યનો સારો વિકાસ થયો હતો :**

- ચરક : ચરકસંહિતા, આયુર્વેદાચાર્ય
- સુશ્રુત : સુશ્રુતસંહિતા જેમાં સૌ પ્રથમ વખત શસ્ત્રક્રિયાનો ઉલ્લેખ છે.

→ **ગુપ્તવંશ દરમિયાન કેટલીક મહાન વ્યક્તિઓ થઈ ગઈ :**

- જગતગુરુ આદ્યશંકરાચાર્ય : વેદોના પુનરુદ્ધારક તેમણે ભારતમાં ચાર મઠની સ્થાપના કરી.
  (૧) પૂર્વ ભારતમાં જગન્નાથપુરીમાં ગોવર્ધનમઠ (ઉડીશા)
  (૨) પશ્ચિમ ભારતમાં દ્વારકામાં શારદામઠ (ગુજરાત)
  (૩) ઉત્તર ભારતમાં બદ્રીનાથમાં જ્યોતિમઠ (ઉત્તરાખંડ)
  (૪) દક્ષિણ ભારતમાં રામેશ્વરમાં શ્રુંગેરીમઠ (તમિલનાડુ)

→ **આર્યભટ્ટ**

- મહાન ગણિતશાસ્ત્રી અને ખગોળશાસ્ત્રી
- પૃથ્વી પોતાની ધરી પર ફરે છે તેવું સાબિત કરનાર
- શૂન્ય અને દશાંશ પદ્ધતિના શોધક
- આર્યભટ્ટીય નામનો ગણિતનો ગ્રંથ લખ્યો.

અનામિકા

→ વરાહમિહિર

- જાણીતા ખગોળશાસ્ત્રી
- બૃહદ્સંહિતા, બૃહદ્જાતક, પંચસિધ્ધાંતિકા ગ્રંથો

→ ધનવંતરી

- જાણીતા વૈદ્ય અને આયુર્વેદના રચયિતા
- (તબીબી ક્ષેત્રે અપાતો એવોર્ડ : ધનવંતરી)

→ બ્રહ્મગુપ્ત

- મહાન ગણિતજ્ઞ અને વૈજ્ઞાનિક
- 'બ્રહ્મગુપ્ત સિદ્ધાંત' નામનો ગ્રંથ લખ્યો

→ કાલિદાસ

- રઘુવંશમ્, કુમારસંભવમ્, અભિજ્ઞાન શાંકુતલમ્, મેઘદૂતમ્, ઋતુસંહાર, વિક્રમોર્વશિયમ્, માલાવિકાગ્નિમિત્રમ્

→ હર્ષવર્ધન

- પુષ્યભૂતિ વંશનો મહાનરાજા સમ્રાટ
- પ્રાચીન ભારતનો છેલ્લો મહાન રાજા
- રાજધાની : કનોર
- કૃતિઓ : નાગનંદ, રત્નાવલી અને પ્રિયદર્શિકા
- તેના સમયમાં ચીની મુસાફર 'હ્યુ-એન-ત્સંગ' ભારતની મુલાકાતે આવ્યો હતો.
- તેમના દરબારી કવિ બાણભટ્ટ હતા.
- બાણભટ્ટની કૃતિઓ : કાદંબરી, હર્ષચરિત, ચંડીશતક
- ગુપ્તવંશના પતન બાદ કુષાણો, પલ્લવો, શકો વગેરેએ વિવિધ વિસ્તાર પર શાસન કર્યું.

● કુષાણો

- શ્રેષ્ઠ રાજા : કનિષ્ક
- રાજધાની : પુરુષપુર (પંજાબ
- કનિષ્કે શકસંવતની સ્થાપના કરી જે ભારતનું રાષ્ટ્રીય કેલેન્ડર બન્યું.
- શકસંવતની શરુઆત ઈ.સ. ૭૮ પ્રથમ માસ ચૈત્ર.
- કનિષ્કના સમયમાં ચોથી બૌદ્ધ ધર્મસભા ભરાઈ તે વખતે બૌદ્ધ ધર્મના બે ફાંટા પડ્યા (૧) મહાયાન્ (૨) હિનયાન્

→ મૈત્રક વંશ

- સ્થાપક : ભટ્ટાર્ક
- અંતિમ રાજા : શિલાદિત્ય સાતમો
- પ્રચલિત ધર્મ : શિવધર્મ
- પ્રજાપ્રિય શાસક : ગૃહસેન
- મૈત્રકવંશનો શિલાદિત્ય પહેલો 'ધર્માદિત્ય' તરીકે ઓળખાયો

→ વર્ધન વંશ

- સ્થાપક : નરવર્ધન
- પ્રાચીન ભારતનો છેલ્લો મહાન સમ્રાટ 'હર્ષવર્ધન' હતો.

અનામિકા એકેડમી

● દક્ષિણ ભારતના રાજ્યો

	વંશ	સ્થાપક
૧	પલ્લવવંશ	સિંઘ વિષ્ણુ - નરસિંહવર્મન પહેલો (મહાબલીપુરમ્ નામનું નગર વસાવ્યું.
૨	રાષ્ટ્રકુટવંશ (માન્યખેટ)	દન્તીદૂર્ગ
૩	ચાલુક્ય (વાટપી)	પુલકેશી પહેલો
૪	ચાલુક્ય (કલ્યાણી)	તૈલપ બીજો
૫	ચૌલવંશ	વિજય

● રાજપૂત શાસકોનો ઉદય

- ભારતમાં હવે મુખ્ય શાસક વંશ ન રહેતા સમગ્ર ભારત નાના-મોટા રાજપૂત વંશોમાં વહેંચાઈ ગયું.
- મુખ્યત્વે તે સમયે ભારતમાં દસ જેટલા અલગ-અલગ વંશો ઉદય પામ્યા, જે અંદરો-અંદર હંમેશાં માટે લડતાં રહ્યાં.

૧. ગુર્જર પ્રતિહારો

★ સ્થાપક : નાગભટ્ટ પ્રથમ

★ રાજધાની : ભિન્નમાલ

૨. ગઢવાલ વંશ

★ સ્થાપક : ચંદ્રદેવ

★ રાજધાની : વારાણસી

૩. ચાહમાન વંશ (ચૌહાણ)

★ સ્થાપક :

★ રાજધાની : દિલ્લી અજમેર

★ અન્ય શાસક : વિગ્રહ રાજા, પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ

★ તરાઈનું પ્રથમ યુદ્ધ : ૧૧૯૧ - પૃથ્વીરાજ અને મહંમદ ઘોરી પૃથ્વીરાજની જીત

★ તરાઈનું બીજું યુદ્ધ : ૧૧૯૨ - પૃથ્વીરાજ અને મહંમદ ઘોરી જેમાં મહંમદ ઘોરીની જીત થઈ અને પૃથ્વીરાજ ચૌહાણનું મૃત્યુ થયું.

૪. ચંદેલ વંશ

★ સ્થાપક : યશોવર્મન

★ રાજધાની : ખજૂરાહો

૫. પરમાર વંશ

★ સ્થાપક : ઉપેન્દ્ર

★ રાજધાની : માળવા (રાજસ્થાન)

- આ વંશમાં રાજા ભોજ અને વાગ્યપતિ મુંજ સૌથી પ્રખ્યાત રાજાઓ છે.

૬. પાલવંશ

★ સ્થાપક : ગોપાલ

અનામિકા એકેડમી

★	રાજધાની	:	બંગાળ
૭.	***સેનવંશ***		
★	સ્થાપક	:	સામંતસેન
★	વિસ્તાર	:	બંગાળ અને બિહાર
૮.	***ગુજરાતના ચાલુક્યો (સોલંકીઓ)***		
★	સ્થાપક	:	મૂળરાજ પ્રથમ
★	રાજધાની	:	ગુજરાત (અણહિલપુર પાટણ)
-	આ ગુજરાતનો સુવર્ણયુગ ગણાય છે.		
★	છેલ્લો શાસક	:	ત્રિભૂવનપાળ
૯.	***કલચૂરીવંશ***		
★	સ્થાપક	:	કોકલ
★	રાજધાની	:	ત્રિપુરી
-	આ વંશનો પ્રમુખ રાજા 'ગૈગેય દેવ'		
૧૦.	***સિસોદિયા વંશ***		
★	સ્થાપક	:	રાણાકુંભા
★	રાજધાની	:	ચિત્તોડ
★	અન્ય	:	મહારાણા પ્રતાપ, રાજસ્થાનના સૂર્યવંશી રાજાઓ
૦	***૧૩મી સદીમાં વિજયનગરનું સામ્રાજ્ય***		
-	સ્થાપક : હરિહરરાય અને બુક્કારાય		
-	વિજયનગરનો સૌથી મહાનરાજા - કૃષ્ણદેવરાય		

અનામિકા એકેડમી

ભારતનો મધ્યકાલિન ઈતિહાસ

(ઈ.સ. ૯૯૮ થી ઈ.સ. ૧૭૭૨)

સલ્તનતકાળ
૧૨૦૬ થી ૧૫૨૬

↓ ગુલામ વંશ
↓ ખિલજી વંશ
↓ તુઘલઘ વંશ
↓ સૈયદ વંશ
↓ લોદી વંશ
↓ શીખ ધર્મ

મુગલ સામ્રાજ્ય
૧૫૨૬ થી ૧૫૪૦
૧૫૫૫ થી ૧૮૫૭

↓ BHAJSO (સૂત્ર)
↓ બાબર
↓ હુમાયુ
↓ (શેરશાહ સૂરી)
↓ અકબર
↓ જહાંગીર
↓ શાહજહાં
↓ ઔરંગઝેબ

મરાઠાયુગ

↓ છત્રપતિ શિવાજી
↓ સંભાજી
↓ રાજારામ
↓ તારાબાઈ
↓ શાહુ

- ***સલ્તનતકાળ***

(ઈ.સ. ૯૯૮ થી ૧૭૭૨)

- ***સુલતાન મહમૂદ ગઝનવી***

(ઈ.સ. ૯૯૮ થી 1030)

➜ મહમૂદ ગઝનવીએ ભારત પર ૧૭ વાર આક્રમણ કર્યું.

➜ ઈ.સ. ૧૦૨૬માં તેણે ગુજરાતમાં આવેલ સોમનાથ મંદિર પર આક્રમણ કરી લૂંટ્યુ હતું.

- ***મહમંદ ઘોરી***

(ઈ.સ. ૧૧૭૫ થી ૧૨૦૬)

➜ ભારતમાં મુસ્લિમ સલ્તનતનો પાયો નાખનાર

➜ દિલ્લીથી અજમેર સુધીનો પ્રદેશ મેળવ્યો.

૧. *ગુલામવંશ*

- સ્થાપક : કુતુબુદ્દીન ઐબક
- તે મહંમદ ઘોરીનો ગુલામ હતો અને મહંમદ ઘોરીની પુત્રી સાથે લગ્ન કર્યા .
- પોતાના ગુરુ ખ્વાજા કુતુબુદ્દીન બખ્રિયારની યાદમાં દિલ્લીમાં કુતુબમિનાર બંધાવ્યો પરંતુ એકમાળના બાંધકામ બાધ મૃત્યુ પામ્યો.
- તે ચોગાન (પોલો) રમતી વખતે ઘોડા પરથી પડી જવાથી મૃત્યુ પામ્યો.
- તેણે અજમેરમાં 'ઢાઈ દિન કા ઝોંપડા' મસ્જિદનું નિર્માણ કર્યું.

➜ ***સમસુદ્દીન ઈલ્તુતમીશ : (અલ્તમશ)***

- કુતુબુદ્દીન ઐબકનો ગુલામ ત્યારબાદ જમાઈ બન્યો.
- 'કુતુબમિનાર'નું બાંધકામ પુરું કરાવ્યું.
- ભારતમાં પ્રથમવાર ચાંદી અને તાંબાના અરબી સિક્કા ચલણમાં મૂક્યા.

➜ ***રઝિયા સુલતાન :***

- પિતા : ઈલ્તુતમીશ, ભાઈ : રુકનુદ્દીન
- ભારતની પ્રથમ સ્ત્રી રાજકર્તા બની.
- તે દિલ્લી પર શાસન કરનાર પ્રથમ અને એકમાત્ર મુસ્લિમ મહિલા બની.

➜ ***કૈકોબાદ :***

- ગુલામવંશનો છેલ્લો રાજા.

૨. *ખિલજી વંશ*

➜ સ્થાપક : જલાલુદ્દીન ખિલજી

➜ ***અલાઉદ્દીન ખિલજી :***

- તે જલાલુદ્દીન ખિલજીનો ભત્રીજો અને જમાઈ હતો.
- તેણે જલાલુદ્દીન ખિલજીનું ખૂન કરી ગાદી મેળવી હતી.
- તેણે જીવનજરૂરિયાતની વસ્તુઓનું ભાવનિયમન કર્યું હતું.
- તેણે ઘોડા પર ડાઈ લગાવવાની પ્રથા શરુ કરી.
- કર્ણદેવ વાઘેલાના મંત્રી માધવે આમંત્રણ આપ્યું હતું. પરિણામે કર્ણદેવ વાઘેલાને હરાવીને ગુજરાત પર જીત મેળવી.

અનામિકા એકેડેમી

- અલાઉદ્દીન ખિલજી સામે ફારસી કવિ 'અમીર ખુશરો' ભારત આવ્યા. તેમણે 'સિતાર' નામના તંતુવાદ્યની શોધ કરી હતી.

૩. તુઘલખ વંશ

o સ્થાપક : ગિયાસુદ્દીન તઘલખ
- તેણે દિલ્લી નજીક 'તુઘલખાબાદ' નામનું શહેર વસાવ્યું.

→ મહમંદ બિન તઘલખ : મૂળનામ : જોનાખાન

- તરંગી સુલતાન તરીકે ઓળખાય છે
- તેણે પોતાની રાજધાની દિલ્લીથી દોલતાબાદ ખસેડી.
- તેના સમયમાં આરબ મુસાફર 'ઈબ્નબતુતા' ભારતમાં આવ્યો હતો.
- તેણે ટપાલ પદ્ધતિમાં સુધારા તેમજ તાંબાના સિક્કા અમલમાં મૂક્યા.

→ ફિરોજશાહ તઘલખ :

- મહંમદ બિનતઘખનો પિતરાઈ ભાઈ હતો.
- તેનો સમય શાંતિ અને સમૃદ્ધિનો હતો. તેણે પાંચ નહેરો બંધાવી.
- તેણે દીવાન અને ખેરાતની સ્થાપના કરી.
- તેણે ફિરોઝપુર, ફિરોઝાબાદ, ફિરોઝ, જૌનપુર, હિસ્સાર નામના પાંચ નગરો વસાવ્યા જે હાલમાં ઉત્તરપ્રદેશમાં અને હરિયાણામાં છે.

→ નસિરુદ્દીન તુઘલખ :

- તુઘલખ વંશનો છેલ્લો રાજા
- તેના સમયમાં ઈ.સ. ૧૩૯૮માં તુર્કી વંશના તૈમુર લંગે દિલ્લી પર આક્રમણ કરી લૂંટ ચલાવી ત્યારબાદ તેના સેનાપતિ ખીજરખાનને દિલ્લીની ગાદી સોંપી.

૪. સૈયદ વંશ

→ સ્થાપક : ખિઝરખાન
→ છેલ્લો રાજા : આલમશાહ

૫. લોદીવંશ

→ સ્થાપક : બહલોલ લોદી

→ સિકંદર લોદી :

- ઈ.સ. ૧૫૦૪માં યમુના નદી નજીક આગ્રા શહેર વસાવ્યું.
- તેણે રાજધાની દિલ્લીથી આગ્રા ખસેડી.
- સૌ પ્રથમવાર જમીનની માપણી માટે 'સિકંદરી ગજ' શરૂ કરી.
- 'ગુલરૂખ' નામની કવિતાઓ લખી.

→ ઈબ્રાહિમ લોદી :

- લોદી વંશનો છેલ્લો રાજા
- કાબુલના રાજા બાબર અને ઈબ્રાહિમ લોદી વચ્ચે ઈ.સ. ૧૫૨૬માં પાણીપતનું પ્રથમ યુદ્ધ થયું. બાબરે ઈબ્રાહિમ લોદીને હરાવીને દિલ્લીમાં મુઘલ વંશની સ્થાપના કરી.

→ શીખ ધર્મ :

- સમય : ઈ.સ. ૧૪૯૯, સ્થાપક : ગુરુનાનક

અનામિકા

- શીખ ખાલસા ધર્મના સ્થાપક : ગુરુ ગોવિંદસિંહ (દસમા ગુરુ)
- શીખોના પાંચ કરાર : (૧) કેસ (૨) કાંસકો (૩) કચ્છા (ચડ્ડી) (૪) કૃપાલ (૫) કડા

● મુઘલ સામ્રાજ્ય

o ***(ઈ.સ. ૧૫૨૬ થી ૧૫૪૦ અને ઈ.સ. ૧૫૫૫ થી ૧૮૫૭)***

o સ્થાપક : કબીર

૧. બાબર

➜ ૧૫૨૬માં ઈબ્રાહિમ લોદીને હરાવીને મુઘલ વંશની સ્થાપના કરી.

➜ ૧૫૨૭માં બાબર અને રાણા સંગ્રામસિંહ વચ્ચે 'ખાનવાનું યુદ્ધ' થયું જેમાં બાબરની જીત થઈ.

➜ ૧૫૨૯માં બાબર અને અફઘાનના સરદારો વચ્ચે 'ગોગાનું યુદ્ધ' થયું જેમાં બાબરની જીત થઈ.

➜ ૧૫૩૦માં તેનું મૃત્યુ થયું અને આગ્રા નજીક આરામબાગમાં દફનાવાયો પાછળથી તેને કાબુલમાં દફનાવ્યો.

➜ "બાબરની આત્મકથા" = 'તુઝ - કે - બાબરી'

"બાબરીનામા" = (તુર્કી ભાષામાં છે.)

૨. હૂમાયુ

➜ હુમાયુ = ભાગ્યશાળી, બાબરનો પુત્ર

➜ બેગમનું નામ : ગુલબદન, બીજી બેગમ : હમીદાબાનુ ➜ (અકબરની માતા)

➜ ૧૫૫૬માં પુસ્તકાલયની સીડી પરથી પડી જતા મૃત્યુ થયુ.

➜ ૨૩ વર્ષની વયે ગાદી પર આવે છે.

➜ ચોસાનું યુદ્ધ : હૂમાયુ અને અફઘાનના સરદાર શેરશાહ સૂરી વચ્ચે જેમાં હૂમાયુની હાર થઈ.

➜ શેરખાને દિલ્લીની ગાદી પર સૂરવંશની સ્થાપના અને તેના સમયમાં તાર-ટપાલ અને તોલમાપમાં સુધારા થયા. કલકત્તાથી પેશાવર સુધી ગ્રાન્ટ ટ્રન્ક રોડ બંધાવ્યો.

➜ હૂમાયુનું ૧૫ વર્ષ સુધી ભટકતું જીવન રહ્યું અને શેરશાર સૂરીના મૃત્યુ બાદ ફરી શાસન પર આવ્યો.

3. અકબર

● ***મૂળ નામ : મહંમદ જલાલુદ્દીન અકબર***

➜ મુઘલ સલ્તનતનો સર્વશ્રેષ્ઠ શાસક અને નિરક્ષર રાજા.

➜ તેને ૨૦૦૦ લગ્ન કર્યા હતા. અને તેણે શરુઆતમાં બૈરમખાન (હુઆ)ની આગેવાની હેઠળ યુદ્ધ લડ્યા.

o જન્મ : અમરકોટના કિલ્લામાં (રાજસ્થાનના મેવાળમાં)

➜ ૧૩ વર્ષની ઉંમરે કાલાનોર કિલ્લામાં રાજ્યાભિષેક.

➜ તેના સમયમાં બધો વહીવટ મહામાંગા (પાલકમાતા)ના નામે ચાલતો હતો.

➜ તેણે જયપુરના (આંબેરના) રાજપૂત રાજા ભારામલની પુત્રી જોધાબાઈની સાથે લગ્ન કર્યા.

➜ તેણે દીને-ઈલાહી નામના ધર્મની સ્થાપના કરી. આ ધર્મનો સ્વીકાર સૌપ્રથમ બિરબલે કર્યો હતો.

➜ તેણે પોતાના શાસનમાં હિંદુઓને ઉચ્ચ દરજ્જો આપ્યો.

➜ તેણે સર્વધર્મસમભાવની નીતિ અપનાવી.

➜ તેણે મહેસૂલમંત્રી ટોડરમલે ભારતમાં જમીનની જાત મુજબ જકાત લેવાની પદ્ધતિ દાખલ કરી.

➜ અકબરે ગુજરાતના રાજા 'મુઝફ્ફરશાહ ત્રીજાને' હરાવ્યો અને ગુજરાત વિજયની યાદમાં ફતેહપુર સિક્રીમાં બુલંદ દરવાજો બંધાવ્યો જે વિશ્વનો સૌથી મોટો દરવાજો છે.

અનામિકા એકેડેમી

0 અકબરના દરબારમાં નવ રત્નો હતા :
૧ બિરબલ - મૂળ નામ (મહેશદાસ) હિંદુ હતા.
૨ તાનસેન - ઉચ્ચકક્ષાનો ગાયક
૩ ફૈજી - સેનામાં હતો.
૪ ટોડરમલ - મહેસૂલ મંત્રી
૫ મુલ્લા દો પ્યાજા - રમુજ પ્રવૃત્તિ માટે જાણીતો
૬ અબુલ ફઝલ - મહાન ઈતિહાસકાર
૭ અબ્દુલ રહિમ ખાને ખા
૮ હમીમ હમામ
૯ રાજા માનસિંહ

→ પાણીપતનું બીજું યુદ્ધ : ૧૫૫૬ : અકબર વર્સીસ હેમુ → (અકબરની જીત)
→ હલ્દીઘાટીનું યુદ્ધ : ૧૫૭૬ : અકબર વર્સીસ મહારાણા પ્રતાપ → (અકબરની જીત)
→ ૧૬૦૫માં સિકંદરાબાદમાં મરડાના રોગથી મૃત્યુ થયું.
→ અબુલ ફઝલે અકબરની આત્મકથાનું પુસ્તક 'અકબરનામા' અને 'આઈને અકબરી' લખ્યું છે.

૪. જહાંગીર

→ મૂળ નામ : સલીમ
→ બેગમ : નૂરજહાં (મૂળનામ : મહેરુન્નીસા)
→ અંગ્રેજ પ્રતિનિધિ 'સર ટોમસરોને' ભારતમાં વેપાર કરવાની પરવાનગી ૧૬૧૩માં સુરતમાં આપી.
→ કાશ્મીરમાં શ્રીનગર પાસે 'શાલીમાર બાગ' અને 'નિશાંત બાગ' બંધાવ્યો.
→ શીખોના ગુરુ અર્જુનદેવ (૫માં) ની હત્યા કરાવી.
→ ૧૬૨૨માં શાહજહાંએ તેનું ખૂન કરાવ્યું - (જહાંગીરનું)
→ તેની આત્મકથા 'તુઝુક - એ - જહાંગીરી' ફારસી ભાષામાં છે.
→ ચિત્રકલાનો શોખીન અને ન્યાય માટે પ્રખ્યાત છે.
→ જહાંગીરે અમદાવાદને ધૂળીયું શહેર કહ્યું.

૫. શાહજહાં

→ મૂળ નામ : ખુર્રમ, કુર્રમ, સંગીતનો શોખીન (ધ્રુપદ રાગ પસંદ)
→ તે પ્રિન્સ ઑફ બિલ્ડતર તરીકે ઓળખાતો.
→ આગ્રામાં બેગમ મુમતાઝની યાદમાં સંગેમરમરનો તાજમહેલ બંધાવ્યો.
→ દિલ્લીમાં લાલ કિલ્લો, પુરાણો કિલ્લો, દીવાને આમ, દીવાને ખાસ અને મુસ્લિમોની સૌથી મોટી એવી જામા મસ્જિદ બંધાવી.
→ અમદાવાદમાં શાહીબાગ અને મોતીશાહી મહલ પણ બંધાવ્યો જે આજે 'સરદાર પટેલ રાષ્ટ્રીય સ્મારક' તરીકે ઓળખાય છે.
→ ૭ કરોડના ખર્ચે હીરા, મોતી, માણેક, નિલમ જડેલું 'મયૂરાસન' બનાવ્યું જેને ઈરાનનો 'નાદિર શાહ' લઈ ગયો.
→ શાહજહાંનું મૃત્યુ ૧૬૬૬માં અમદાવાદમાં મરડો (મરકી)ના રોગથી થયું તેથી તેમણે અમદાવાદને 'ગદાબાદ' એવું ઉપનામ આપ્યું.
→ શાહજહાંનો સમય મુઘલ સામ્રાજયનો 'સુવર્ણયુગ' મનાય છે.

અનામિકા

૬. ઔરંગઝેબ

- જન્મ : ૪ નવેમ્બર, ૧૬૧૮, દાહોદ
- મૃત્યુ : ૧૭૦૭માં, દોલતાબાદમાં દફનાવ્યો.
- પિતા શાહજહાંને કેદ કરી ભાઈઓને મારી નાખી ગાદી પર બેઠ્યો.

→ તે ધર્મઝનૂની સુન્ની અને અસહિષ્ણુ મુસલમાન હતો.

→ તેને હિંદુઓ પાપીઓ કહેતા, તેને દીવાળી, હોળી જેવા તહેવારો તેમજ પારસીઓના નવરોઝ જેવા તહેવારો ઉજવવા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો અને અનેક મંદિરો તોડાવ્યા હતા.

→ ૧૬૭૫માં તેને શીખોના ગુરુ 'તેગબહાદુર' (નવમાં) ની હત્યા કરાવી.

→ તેના સમયમાં સુરત 'મક્કા'નું પ્રવેશદ્વાર ગણાતું અને શિવાજીએ ૧૬૬૪ અને ૧૬૭૦માં એમ બે વાર સુરત લૂંટ્યું હતું.

→ તેને 'યાત્રાવેરો' અને 'જજિયોવેરો' શરૂ કરાવ્યો.

→ તેના સમયમાં એકસરખી જકાત દાખલ કરવામાં આવી હતી અને કારીગરો માટે સમાન વેતન કરાવ્યું હતું.

→ તેને ફ્રેન્ચોને ભારતમાં વેપાર કરવાની પરવાનગી આપી.

→ તેની સેનામાં સૌથી વધુ સેનાપતિઓ 'હિંદુ' હતા.

૭. બહાદુરશાહ ઝફર

→ ભારતમાં મુઘલ સામ્રાજયને છેલ્લો રાજા.

● મરાઠા યુગ

૧. છત્રપતિ શિવાજી (ઈ.સ. ૧૬૬૪ થી ૧૬૮૦)

૨. સંભાજી (ઈ.સ. ૧૬૮૦ થી ૧૬૮૯)

૩. રાજારામ (ઈ.સ. ૧૬૮૯ થી ૧૭૦૦)

૪. તારાબાઈ (ઈ.સ. ૧૭૦૦ થી ૧૭૦૭)

૫. શાહુ (ઈ.સ. ૧૭૦૭ થી ૧૭૪૮)

અનામિકા એકેડેમી

● આધુનિક ઈતિહાસ

યુરોપિયન પ્રજાનું ભારતમાં આગમન

➜ ઈ.સ. ૧૪૫૩માં ઓટોમન તુર્કોએ કોન્સ્ટેન્ટિનોપલ (ઈસ્તંબુલ) જીતી લીધું.

➜ જેથી જમીન માર્ગે થતો વેપાર જોખમાયો અને નવો જળમાર્ગ શોધવાની ફરજ પાડી.

➜ ઈ.સ. ૧૪૯૨માં 'ક્રિસ્ટોફર કોલંબસ' ભારત શોધવા નીકળ્યો પરંતુ તેણે અમેરિકા ખંડ અને વેસ્ટ ઈન્ડિઝના ટાપુઓની શોધ કરી.

➜ ઈ.સ. ૧૪૯૮માં મે મહિનાની ૨૦મી તારીખે પોર્ટુગલના નાવિક વાસ્કો-દ-ગામા ભારત આવવાનો જળમાર્ગ શોધ્યો અને ભારતમાં તે સૌપ્રથમ 'કાલિકટ' બંદરે ઉતર્યો ત્યાં 'ઝામોરિન' નામનો હિંદુ રાજા કરતો હતો.

➜ ભારતમાં યુરોપિયનોનો આવવાનો ક્રમ :

➜ પોર્ટુગલ ➜ ડચ ➜ અંગ્રેજી ➜ ફ્રેન્ચ ➜ સ્પેનીશ

સૂત્ર (P ➜ D ➜ E ➜ F ➜ S)

(૧) પોર્ટુગીઝ : સૌપ્રથમ ૧૪૯૮માં પોર્ટુગીઝો ભારત આવ્યા. ઈ.સ. ૧૫૩૫માં પોર્ટુગીઝોએ દીવ જીતી લીધું. તે સમયે ગુજરાતમાં આવનાર પ્રથમ પ્રજા પોર્ટુગીઝો હતી.

(૨) ડચ : ઈ.સ. ૧૫૯૫માં ડચ લોકો ભારત આવ્યા.

➜ ઈ.સ. ૧૬૦૨માં 'ડચ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની'ની સ્થાપના કરી.

➜ ડચ (વાલંદા) મૂળ હોલેન્ડના નિવાસી હતા.

(૩) અંગ્રેજો : ઈ.સ. ૧૬૧૩માં સર થોમસ રો એ જહાંગીરના દરબારમાં પરવાનગી લઈને સુરતમાં વેપારી કોઠી સ્થાપી.

(૪) ફ્રેન્ચ : ઈ.સ. ૧૬૭૦માં ફ્રેન્ચ લોકો ભારત આવ્યા.

➜ ઈ.સ. ૧૬૦૦માં ઈંગ્લેન્ડમાં બ્રિટીશ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીની સ્થાપના થઈ રાણી એલીઝાબેથ-૧ના સમયમાં.

➜ ઈ.સ. ૧૬૦૮માં હેકટર નામના જહાજમાં અંગ્રેજ અધિકારી સર 'હોકિન્સન' સુરત બંદરે ઉતર્યો તેણે જહાંગીર પાસે સુરતમાં વેપારી મથક સ્થાપવા પરવાનગી માંગી. પરંતુ જહાંગીરના દરબારમાં રહેલ ફિરંગી પ્રતિનિધિઓએ વિરોધ કરતાં જહાંગીરે પરવાનગી આપી નહિ, પરંતુ નિરાશ થયા વિના અંગ્રેજોએ પ્રયત્ન ચાલુ રાખ્યા.

➜ ઈ.સ. ૧૬૧૩માં આ કંપનીનું એક દળ ભારત આવ્યું, આ દળના એક પ્રતિનિધિ 'સર ટોમસ રો' એ તેને પરવાનગી મળી ગઈ.

➜ ઈ.સ. ૧૬૧૩માં સુરત અને ૧૬૧૬માં ભરૂચ ખાતે વેપારની કોઠીઓ સ્થાપી.

➜ મુખ્ય વ્યાપાર કાસિમ બજાર (બંગાળમાં)

➜ અંગ્રેજોએ દક્ષિણમાં પોતાનું પ્રથમ વેપારી મથક દક્ષિણ પૂર્વે - સમુદ્રતટ પર માછલીપટ્ટનમાં સ્થાપિત કર્યું.

➜ ઈ.સ. ૧૬૯૮માં અંગ્રેજોએ ફોર્ટ વિલિયમ (કોલકત્તા) ની સ્થાપના કરી તેના સ્થાપક 'જોબ ચારનેક' હતા.

➜ પ્લાસીનું યુદ્ધ : ૧૭૫૭માં ૨૩ જૂનના દિવસે સિરાજ-ઉદ્-દૌલા વર્સીસ રોબર્ટ કલાઈવ.

રોબર્ટ કલાઈવની જીત થાય છે.

➜ મીરઝફરને બંગાળનો નવાબ બનાવવામાં આવ્યો.

➜ બકસરનું યુદ્ધ : ૧૭૬૪, મીરકાસીમ, શાહ આલમ અને અવધ નવાબ સુજા ઉદ્ દૌલા વર્સીસ અંગ્રેજો (હેકટર મૂનરો) અંગ્રેજોની જીત થઈ.

➜ ભારતમાં સૌ પ્રથમ બંગાળમાં ગવર્નર બનનાર અંગ્રેજ રોબર્ટ કલાઈવ.

૧. વોરન હેસ્ટિંગ (૧૭૬૪ - ૧૭૮૫)

➔ રોબર્ટ કલાઈવ શરૂ કરેલી 'દ્વિમુખી શાસન પદ્ધતિ' બંધ કરાવી.
➔ દીવાની અને ફોજદારી અદાલતો બનાવી.
➔ ભારતની પ્રથમ હાઈકોર્ટ બંગાળના કલકત્તામાં ૧૭૭૨માં શરૂ થઈ.
➔ બીજો મૈસૂર વિગ્રહ હૈદર અલીનું મૃત્યુ (૧૭૮૦)
➔ ભારતનો પ્રથમ ગવર્નર જનરલ.
➔ ૧૭૭૩માં રેગ્યુલેટિંગ એક્ટ (નિયામક ધારો) અમલમાં આવ્યો.

૨. લોર્ડ કોર્નવોલિસ (૧૭૮૫ - ૧૭૯૩)

➔ બંગાળમાં કાયમી જમાબંધી શરૂ કરાવી.
➔ કાયમી ધોરણે જમીન માલિકીનો હક આપ્યો.
➔ કાયદાનું પુસ્તક 'કોર્નવોલિસ કોર્ડ' તૈયાર કરાવ્યું.
➔ પોલીસના પગાર ધોરણ અને તેમને કાયમી કરવાની શરુઆત.
➔ કલેકટર અને જિલ્લા રજીસ્ટ્રારના પદ શરૂ કરાવ્યા.
➔ ત્રીજો મૈસૂર વિગ્રહ અંગ્રેજો અને ટીપુ સુલતાન વચ્ચેની રંગપટ્ટનમ્‌ની સંધિ થઈ (૧૭૯૦-૧૮૦૫)

૩. લોર્ડ વેલેસ્લી (૧૭૯૮ - ૧૮૦૫)

➔ સહાયકારી યોજનાનો જનક.
➔ ચોથો મૈસૂર વિગ્રહ (૧૯૭૭) ટીપુ સુલતાનની હત્યા.

૪. લોર્ડ હેસ્ટિંગ્સ (૧૮૧૩ - ૧૮૨૩)

➔ ઈ.સ. ૧૮૧૬માં નેપાલ પર જીત મેળવી.
➔ ત્રીજા મરાઠા વિગ્રહમાં (૧૮૧૮) મરાઠાઓની હાર થઈ પરિણામે અંગ્રેજોનું શાસન વધુ મજબૂત બન્યું.
➔ દેશમાં પિંઢારાઓનો (૧૮૧૮માં) નાશ કરી દેશમાં શાંતિ અને સલામતી સ્થાપી.

૫. લોર્ડ વિલિયમ બેન્ટીક (૧૮૨૮ - ૧૮૩૫)

➔ ભારતનો પ્રથમ સુધારાવાદી ગવર્નર જનરલ.
➔ ઈ.સ. ૧૮૨૯માં રાજારામ મોહનરાયની મદદથી સતીપ્રથા તેમજ બાળકીને દૂધ પીતી કરવાનો રિવાજ નાબૂદ કર્યો.
➔ માનવબલીની પ્રથા પર પ્રતિબંધ મૂક્યો.
➔ ગુલામી પ્રથા નાબૂદ કરાવી.
➔ હિંદીઓને ઊંચા હોદ્દાઓ પર નિમણૂંક આપી.

૬. લોર્ડ ડેલહાઉસી (૧૮૪૮ - ૧૮૫૬)

➔ ખાલસાનીતિ અમલમાં મુકી.
➔ સર્વપ્રથમ સતારા ૧૮૪૮માં ખાલસા કર્યું.
➔ ૧૮૫૩માં મુંબઈ અને થાણા વચ્ચે પ્રથમ રેલવે સેવા શરૂ.
➔ તાર અને ટપાલસેવા (૧૮૫૩) સૌપ્રથમ તાર કોલકત્તા અને આગ્રા વચ્ચે.

૭. લોર્ડ મેકોલ

➔ ભારતમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ શરૂ કરાવ્યું.

અનામિકા

● **૧૮૫૭નો વિપ્લવ**

→ ભારતનો પ્રથમ સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ

→ વિપ્લવની શરૂઆત મેરઠમાં બરાકપુરની છાવણીમાં થઈ.

→ ૨૯ માર્ચ, ૧૮૫૭ના રોજ મંગલ પાંડે ભારતનો પ્રથમ શહીદ ગણાય છે. ૮ એપ્રિલ ૧૮૫૭માં ફાંસી થઈ.

● વિદ્રોહના કેન્દ્રો	ભારતીય નેતા
(૧) દિલ્લી	બહાદુરશાહ ઝફર, બખ્તર ખા (સેનાપતિ)
(૨) કાનપુર	નાના સાહેબ, તાત્યા ટોપે (સેનાપતિ)
(૩) લખનઉં	બેગમ હજરત મહલ
(૪) અલ્હાબાદ	લિયાકત અલી
(૫) ઝાંસી	રાણી લક્ષ્મીબાઈ
(૬) જગદીશપુર	કુંવરસિંહ
(૭) ફતેહપુર	અજીમુલ્લા

→ ૧૮૫૭ના વિપ્લવના કારણે નીચે મુજબના પરિણામો ઉદ્‌ભવ્યા.

૧. બ્રહ્મોસમાજ : સ્થાપના : ૧૮૨૪

- રાજારામમોહન રાયે કોલકાત્તામાં કરી
- ઉદ્દેશ્ય : એકેશ્વરવાદનો પ્રચાર, સતીપ્રથા, બહુપત્નીત્વ, બાળવિવાદ વગેરે કુપ્રથાઓમાં સુધારો કરવા.

● **રાજારામમોહન રાય**

- જન્મ : ૧૭૭૪ રાધાનગર, હુગલી, પં.બગાળ
- તેઓ પ્રેસની સ્વતંત્રતાના હિમાયતી હતા.
- બંગાળીમાં 'સંવાદ કૌમુદી' અને ફારસીમાં 'મિરાત-ઉલ-અખબાર' નામના - સમાચારપત્રો ચાલુ કર્યા હતા.
- ૧૮૧૪માં આત્મીયતાસભા
- ૧૮૧૯માં કોલકત્તા એકતાવાદી સભા
- ૧૮૨૮માં બ્રહ્મોસમાજની સ્થાપના
- ૧૯૨૮માં સતીપ્રથા નાબૂદી કાયદો બન્યો.

૨. પ્રાર્થના સમાજ :

- કેશવચંદ્રસેનની પ્રેરણાથી મુંબઈ ૧૮૬૭માં ડૉ. આત્મારામ પાંડુરંગે પ્રાર્થના સમાજની સ્થાપના કરી.
- ૧૮૭૦માં રામકૃષ્ણ ભંડરાકર અને ન્યાયમૂર્તિ ગોવિંદ રાનડે તેમાં જોડાયા.
- ઉદ્દેશ્ય : પડદાપ્રથા, બાળલગ્ન, આભડછેટ તેમજ જ્ઞાતિપ્રથાનો વિરોધ અને વિધવાવિવાહ, સ્ત્રી-શિક્ષણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય લગ્નોને ઉત્તેજન.

3. આર્ય સમાજ :

● જન્મ : ઈ.સ. ૧૮૫૭માં મુંબઈમાં દયાનંદ સરસ્વતીએ કરી.

● ઉદ્દેશ્ય : વૈદિક ધર્મનો પુનઃઉદ્ધાર તથા સામાજિક સુધારણા.

૪. દયાનંદ સરસ્વતી :

● જન્મ : ઈ. સ. ૧૮૨૪ ટંકારા, મોરબી

● મૂળનામ : મૂળશંકર

અનામિકા

- 'પૂર્ણાનંદ સરસ્વતી'એ તેમને 'દયાનંદ સરસ્વતી' નામ આપ્યું.
- 'વેદો તરફ પાછા વળો' એવું સૂત્ર આપ્યુંય
- 'સત્યાર્થ પ્રકાશ' નામના ગ્રંથની રચના કરી.
- 'શુદ્ધિ આંદોલન' ચલાવ્યું.

૪. રામકૃષ્ણ મિશન

- ૧૮૯૭માં બેલુરમાં સ્વામી વિવેકાનંદે કરી
- ઉદ્દેશ્ય : 'માનવ સેવા એક જ પ્રભુ સેવા'

● વિવેકાનંદ :

- જન્મ : ૧૮૬૭ કોલકત્તા, મૂળ નામ : નરેન્દ્રનાથ દત્ત
- માતા : ભુવનેશ્વર દેવી, પિતા : વિશ્વનાથ
- રામકૃષ્ણ પરમહંસને ગુરુ બનાવ્યા.
- રામકૃષ્ણ પરમહંસ ભારતીય સંસ્કૃતિના જયોતિર્ધર હતા. તથા દક્ષિણેશ્વરમાં કાલીમાતાના મંદિરના પૂજારી હતા.
- ઈ.સ. ૧૮૯૩માં શિકાગો ખાતે ભરાયેલી અખિલ વિશ્વ ધર્મપરિષદમાં હાજરી આપી ભારતીય સંસ્કૃતિ અને તત્ત્વજ્ઞાનની સમજ આપી.
- પુસ્તકો : કર્મયોગ, રાજયોગ, પ્રબુદ્ધ ભારત (પત્ર
- 'ઉઠો જાગો એન ધ્યેય પ્રાપ્તિ સુધી મંડ્યા રહો' સૂત્ર આપ્યું.
- ૧૯૦૨માં મૃત્યુ થયું.
- સ્વામી વિવેકાનંદના મૃત્યુ પછી તેમના શિષ્ય સિસ્ટર નિવેદનાએ મિશનનું કાર્ય સંભાળ્યું હતું.

૫. થિયોસોફિકલ સોસાયટી :

- ૧૮૭૫માં ન્યૂયોર્કમાં મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી (રશિયન મહિલા) અને કર્નલ આલ્કોટના પ્રયાસોથી થિયોસોફિકલ સોસાયટીની સ્થાપના કરી.
- ૧૮૯૩માં આયરીશ મહિલા એની બેસન્ટે થિયોસોફિકલ સોસાયટીનું ભારતમાં કામ ઉપાડયું.
- ચેન્નાઈ નજીક અડિયાર ખાતે વડુમથક હતું.
- ૧૮૯૮માં બનારસમાં હિંદુ સ્કૂલની સ્થાપના કરી જે આગળ જતાં મદનમોહન માલવિયાના પ્રયાસોથી ઈ.સ. ૧૯૧૬માં બનારસ હિન્દુ વિશ્વવિદ્યાલય બની.
- એની બેસન્ટે ૧૯૧૬માં હોમરૂલ લીગની સ્થાપના કરી.

● અલીગઢ આંદોલન અને સર સૈયદ અહમદખાન :

- સર સૈયદ અહેમદખાને મુસ્લિમ ધર્મ અને સામાજિક સુધારણા માટે શરુ કરેલું આંદોલન અલીગઢ આંદોલન તરીકે ઓળખાય છે.
- ૧૮૭૫માં અલીગઢી એંગ્લો મોહમેડને ઓરિએન્ટલ કૉલેજની સ્થાપના કરી જે પાછળથી વિકાસ પામીને 'અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટી' બની.

● શીખ સમાજમાં ધાર્મિક સુધારાઓ :

- ધાર્મિક શિક્ષણની સાથે પાશ્ચાત્ય કેળવણી આપવા માટે અમૃતસરમા ખાલસા કૉલેજ તથા શાળાઓ શરૂ થઈ.

● પારસી સમાજમાં સુધારા :

- પારસી સમાજ સુધારણા માટે ૧૮૫૧માં રહનુમા-ઈ-મઝદયરબન સભા સ્થપાઈ. દાદાભાઈ નવરોજી આ સંસ્થાના અગ્રણી હતા.

અનામિકા એકેડેમી

- આ સંસ્થાએ 'રાશ્ત ગોફતાર' મુખપત્ર શરૂ કર્યું.
- બહેરામજી મલબારીના પ્રયત્નોથી ઈ.સ. ૧૮૯૧માં સરકારે લગ્ન માટેની પુખ્તવય ઠરાવતો કાયદો પસાર કર્યો.

● **જ્યોતિબા ફુલે :**

- મહારાષ્ટ્રમાં 'સત્યશોધક સમાજ'ની સ્થાપના ૧૮૭૩માં કરી.
- જ્યોતિબાની કદરરૂપે ૧૮૮૭માં મુંબઈના નાગરિકોએ તેમને મહાત્માની પદવી આપી હતી.

● **ઠક્કરબાપા :**

- પંચમહાલ ભીલ સેવામંડળની સ્થાપના કરી.
- ભીલોના જીવનમાં મોટું પરિવર્તન લાવ્યા.

● **ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ અને રાષ્ટ્રવાદનો ઉદય :**

➜ ૨૮ ડિસેમ્બર ૧૮૮૫ના રોજ મુંબઈની ગોકુલદાસ તેજપાલ સંસ્કૃત વિદ્યાલયના પ્રાંગણમાં દેશભરમાંથી આવેલા ૭૨ પ્રતિનિધિઓના સંમેલનમાં 'એલન ઓક્ટિવિયમ હ્યુમ' નામના નિવૃત્ત ICS અધિકારીના પ્રયત્નોથી ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની સ્થાપના થઈ.

➜ પ્રથમ અધિવેશનમાં 'વ્યોમેશચંદ્ર બેનર્જી' પ્રમુખપદે હતા.

➜ ઈ.સ. ૧૮૯૨માં 'ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ એક્ટ' પસાર થયો.

➜ ટિળકે 'કેસરી' અને 'મરાઠા' વર્તમાનપત્રમાં મહાસભાની નરમ નેતાગીરીની ટીકા કરી.

➜ ૧૯૦૫માં લોર્ડ કર્ઝને બંગાળના ભાગલા પાડ્યા. બંગભંગ આંદોલન થયું. સ્વેદશી ચળવળ હેઠળ વિદેશી વસ્તુઓનો બહિષ્કાર કરવામાં આવ્યો.

➜ જે દિવસે ભાગલાનો અમલ શરૂ થયો તે દિવસને 'શોકદિન' (૧૬ ઑક્ટોબર, ૧૯૦૫) રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે 'એકતા દિન' તરીકે પણ ઉજવવામાં આવ્યો. હિન્દુ-મુસ્લિમોએ એકબીજાના હાથે રાખડી બાંધી. આ અવસરે ટાગોરે 'અમાર સોનાર બાંગ્લા' ગીત લખ્યું. જે હાલમાં બાંગ્લાદેશનું રાષ્ટ્રગીત છે.

➜ ૧૯૧૧માં બંગાળના ભાગલા રદ કર્યા.

● **મુસ્લિમ લીગની સ્થાપના :**

- ૧૯૦૬માં 'ઢાકા' મુકામે સ્થાપના થઈ.
- જેમાં ધાર્મિક વડા આગાખાન, નવાબ સલીમુલ્લા, વાઈસરોય મિન્ટો અને તેના ખાનગી મંત્રી ડનલોપ સ્મિથે મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી.

➜ ૧૯૦૭માં સુરત મુકામે કોંગ્રેસના બે ભાગલા પડી ગયા ➜ (૧) જહાલવાદી (૨) મવાળવાદી

- મવાળવાદી નેતાઓ : દાદાભાઈ નવરોજજી, ફિરોજશાહ મહેતા, ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે, સુરેન્દ્રનાથ બેનર્જી
- જહાલવાદી નેતાઓ : લાલા લજપતરાય, બિપિનચંદ્ર પાલ, બાળગંગાદર તિળક, અરવિંદ ઘોષ.

➜ ૧૯૦૯માં મોર્લે-મિન્ટો સુધારો

● **હોમરૂલ આંદોલન :**

- ભારતમાં હોમરૂલ લીગની સ્થાપના લોકમાન્ય તિલક અને એની બેસન્ટે કરી.
- તિળકે એપ્રિલ, ૧૯૧૬માં બેલગામમાં હોમરૂલ લીગની સ્થાપના કરી.
- એની બેસન્ટે સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬માં ચેન્નાઈ ખાતે કરી.
- તિળકે પોતાના અખબારોમાં 'ધી મરાઠા' અને 'કેસરી'માં લેખો લખીને ભાષણો આપ્યા તે દરમિયાન તેમને 'લોકમાન્ય' તરીકે બિરદાવવામાં આવ્યા.

અનામિકા

- એની બેસન્ટે 'ધી કોમનવીલ' સાપ્તાહિક અને 'ન્યુ ઈન્ડિયા' દૈનિક દ્વારા હોમરૂલનો પ્રચાર કર્યો.
- ➜ લખનૌ કરાર ૧૯૧૬માં થયો.
- ➜ ૧૯૧૯માં મોન્ટફર્ડ સુધારો અનુસાર કેન્દ્રની ધારાસભાને દ્વિગ્રહી બનાવી.
- ➜ ૧૯૧૯માં વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય અને વાણી સ્વાતંત્ર્ય નામશેષ બનાવતો રૉલેટ ઍક્ટ પસાર કરવામાં આવ્યો.

● કેટલીક ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ :

- ઈ.સ. ૧૮૭૯માં સૌપ્રથમ વાસુદેવ બળવંત ફડકેએ ભારતમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓની શરુઆત કરી.
- વીર સાવરકરે મિત્રમેલા સંગઠનની સ્થાપના કરી હતી. જે ૧૯૦૪માં અભિનવ ભારત તરીકે ઓળખાયું. જેના પ્રમુખ સદસ્ય પાડુરંગ મહાદેવ બાપટને બોમ્બ બનાવવાની ટેકનિક શીખવા માટે રશિયા મોકલ્યો હતો.
- ➜ ૧૩ નવેમ્બર, ૧૯૦૯ના દિવસે અમદાવાદમાં વાઈસરોય મિન્ટો અને લેડી મિન્ટો પર પ્રથમ રાયપુર દરવાજા બહાર અને પછી તરત જ આસ્ટોડીયા દરવાજા બહાર બોમ્બ ફેંકાયો જોકે બંને વખત તેઓ બચી ગયા.
- ➜ આ પ્રવૃત્તિ કરનાર મોહનલાલ પંડ્યા (ડુંગળી ચોર) અને એમના બે સાથીઓ પુંજાભાઈ વકીલ તથા વસંતરાવ વ્યાસ હતા. તેઓ છેક સુધી પકડાયા ન હતા.
- ➜ ઈ.સ.૧૯૦૬માં ભૂપેન્દ્રનાત દત્ત સાથે મળીને 'યુગાંતર' નામના સમાચારપત્રથી ક્રાંતિકારી વિચારધારાનો પ્રચાર કર્યો.
- ➜ ૧૯૦૮માં મુઝફ્ફરનગરના એક અન્યાયી જજ કિંગ્સફોર્ડની બગી પર પ્રફુલ્લ ચાકી અને ખુદીરામ બોઝે બોમ્બ ફેંક્યો.
- પ્રફુલ્લ ચાકીએ આત્મહત્યા કરી જયારે ખુદીરામને ફાંસી આપવામાં આવી.
- ઈ.સ.૧૯૧૨માં વાઈસરોય લોર્ડ હાર્ડિંગ પર બોમ્બ ફેંકાયો જે દિલ્લી ષડ્યંત્ર કેસથી ઓળખાય છે આ કાંડ પાછળ રાસબિહારી બોઝની યોજના હતી.

● કેટલીક ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ :

- ➜ ઈ.સ. ૧૯૦૬માં શ્યામજી કૃષ્ણવર્માએ (વતન-માંડવી) લંડનમાં 'ઈન્ડિયન હોમરૂલ સોસાયટી'ની સ્થાપના કરી.
- ➜ આ સંસ્થાના પ્રચાર માટે 'ઈન્ડિયન સોશ્યોલોજિસ્ટ' નામનું સામાયિક શરૂ કર્યું. તેમને 'ઈન્ડિયન હાઉસ'ની સ્થાપના કરી અને ભારતીયો માટે શિષ્યવૃત્તિની વ્યવસ્થા કરી.
- ➜ ઈ.સ. ૧૯૦૯માં મદનલાલ ધિંગરાએ લંડનમાં કર્નલ વાયલીને ગોળી મારી હત્યા કરી હતી તેથી તેને ફાંસી આપવામાં આવી હતી.
- ➜ શ્યામજીકૃષ્ણ વર્માનું ૧૯૩૦માં સ્વિત્ઝર્લેન્ડમાં મૃત્યુ થયું. તેમની પત્ની ભાનુમતી ૧૯૩૩માં મૃત્યુ પામ્યા. તેમના અને પત્નીના અસ્થિ ૨૦૦૩માં ભારત લાવી માંડવીમાં સ્થાપિત કરાયા છે.
- ➜ ૧૯૧૩મા લાલા હરદયાળ, સોહનસિંહ ભાખના વગેરેએ સેન ફ્રાન્સિસ્કોમાં 'ગદર પાર્ટી'ની સ્થાપના કરી.
- ➜ મેડમ કામાએ ૧૯૦૭માં જર્મનીના સ્ટુટગાર્ડ શહેરમાં યોજાયેલી આંતરરાષ્ટ્રીય સમાજવાદી પરિષદમાં ભારતનો ત્રિરંગો ફરકાવ્યો હતો.
- ➜ સરદારસિંહ રાણા મૂળ લીંબડીના વતની હતા.
- જાપાનમાં રાસબિહારી ઘોષે અને અગ્નિએશિયામાં ચંપક રમણ પિલ્લાઈએ ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ કરેલી.

● ગાંધીયુગ

- મૂળનામ : મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી
- જન્મ : ૨ ઑક્ટોબર, ૧૮૬૯ - પોરબંદર
- માતા : પૂતળીબાઈ
- પત્ની : કસ્તૂરબા

અનામિકા એકેડેમી

- રાજકીય ગુરુ : ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે
- આધ્યાત્મિક ગુરુ : શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર
- કરમચંદ ઉત્તમચંદ ગાંધી (કબા ગાંધી)
- કબા ગાંધીનો ડેલો રાજકોટમાં આવેલો છે.

● ***ગાંધીજીના વર્તમાનપત્રો :***

(૧) ઈન્ડિયન ઓપિનિયન (૧૯૦૩)
(૨) બુલેટિન
(૩) હરિજન
(૪) નવજીવન
(૫) યંગ ઈન્ડિયા

● ***ગાંધીજીએ સ્થાપેલી સંસ્થાઓ :***

(૧) ટૉલ્સટૉય ફાર્મ (ગાંધી આશ્રમ કે ફિનિક્સ આશ્રમ) દક્ષિણ આફ્રિકા
(૨) કોચરબ આશ્રમ (સાબરમતી આશ્રમ)
(૩) ટિળક સ્વરાજ ફંડ
(૪) ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
(૫) સેવાગ્રામ આશ્રમ
(૬) ગૌસેવા સંઘ

→ ગાંધીજીએ પ્રાથમિક શિક્ષણ રાજકોટની પરાની શાળામાં લીધું.

→ ગાંધીજી દક્ષિણ આફ્રિકામાં પ્રથમવાર જેલમાં જહોનિસબર્ગમાં ગયા હતા.

→ ગાંધીજીએ 'હિંદ સ્વરાજ' નામનું પુસ્તક ૧૯૦૯માં લંડનથી દ. આફ્રિકા આવતા 'એસ.એસ. કિલ્દોના' કાસલ નામના જહાજમાં લખ્યું હતું.

→ ગાંધીજીએ એક જર્મન મિત્રની મદદથી દ. આફ્રિકામાં 'ટૉલ્સટૉય ફાર્મ'ની સ્થાપના કરી જે ગાંધીઆશ્રમ કે ફિનિક્સ આશ્રમ તરીકે ઓળખાય છે

→ ૯મી જાન્યુઆરી, ૧૯૧૫ના રોજ ગાંધીજી ભારત પાછા આવ્યા તેની યાદમાં હાલમાં 'પ્રવાસી ભારતીય દિવસ' તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

→ પ્રથમવાર જેલની સજા અસહકાર આંદોલન વખતે ૧૦ માર્ચ, ૧૯૨૦ના રોજ થઈ અને 'યરવડાની' જેલમાં પૂર્યા.

→ શરુઆતમાં તેમને અંગ્રેજોને સાથ આપેલો તેથી ૧૯૧૫માં અંગ્રેજ સરકારે 'કેસરે હિંદ' ની ઉપાધિ આપી. જે અસહકાર આંદોલન વખતે પાછો આપી દીધી.

→ ૧૯૧૫માં અમદાવાદમાં પાલડી નજીક કોચરબ ગામે સત્યાગ્રહ આશ્રમની સ્થાપના કરી.

→ ૧૯૧૭માં અમદાવાદમાં સાબરમતી નદીના કિનારે સાબરમતી આશ્રમની સ્થાપના કરી.

→ ગાંધીજી ઈ.સ. ૧૯૧૮ થી ૧૯૩૦ સુધી સાબરમતી આશ્રમમાંના 'હૃદયકુંજ' નામના મકાનમાં રહ્યાં હતા.

→ અસ્પૃશ્યોને તેમને હરિજન નામ આપ્યું અને 'હરિજન સેવકસંઘ'ની સ્થાપના કરી.

→ ૩૦ જાન્યુઆરી ૧૯૪૮ના રોજ દિલ્લીમાં બિરલા ભવન ખાતે શુક્રવારે નાથુરામ ગોડસેએ ગાંધીજીને ગોળી મારી હત્યા કરી.

→ ૧૦ મે, ૧૯૬૩ના રોજ સાબરમતી આશ્રમમાં 'ગાંધી સ્મારક' સંગ્રહાલયનું ઉદ્‌ઘાટન પંડિત જવાહરલાલ નહેરુએ કર્યું.

૧. ચંપારણ સત્યાગ્રહ : (૧૯૧૭)

→ બિહારના ચંપારણમાં યુરોપિયન નીલવરો જમીનના ૩/૨૦ ભાગમાં ફરજિયાત ગળીનું વાવેતર કરવાની 'તીન કઠિયા'

અનામિકા એકેડમી

પદ્ધતિ અપનાવી ઉત્પાદન સસ્તી કિંમતે વેચવાની ખેડૂતોને ફરજ પાડતા હતા.

➔ ગાંધીજીનો આ પ્રથમ સફળ સત્યાગ્રહ હતો જેના ઉપલક્ષમાં રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે ગાંધીજીને 'મહાત્મા' કહ્યા હતા.

૨. અમદાવાદ મિલ મજૂર આંદોલન : (૧૯૧૭)

➔ ૧૯૧૭માં અમદાવાદ પ્લેગ ફાટી નીકળ્યો. જેથી મજૂરો અમદાવાદ છોડી ગામડાં તરફ જવા લાગ્યા.

➔ મજૂરોને જતા અટકાવવા માટે મિલ માલિકોએ 'પ્લેગ બોનસ' આપ્યું. સામાન્ય પગારના ૭૫૧ સુધી આપ્યું.

➔ આ રોગ બંધ થતા તેમને બોનસ આપવાનું બંધ કરી દીધું.

➔ પ્લેગ બોનસ ન મળતાં મજૂરોએ વિરોધ કર્યો.

➔ અંતે મિલમાલિકો ઝૂક્યા. આનંદ શંકર ધ્રુવના પ્રમુખ પદની લવાદી સ્વીકારી ૩૫% વૃદ્ધિ આપવાનું કહ્યુ.

➔ ૧૯૨૦માં અમદાવાદમાં 'મજૂર મહાજન'ની સ્થાપના થઈ.

3. ખેડા સત્યાગ્રહ : (૧૯૧૭)

➔ ઈ.સ.૧૯૧૭ના રોજ ગુજરાતના ખેડા જિલ્લો અતિવૃષ્ટિને કારણે પાક નિષ્ફળ ગયો.

➔ અંગ્રેજોનું મહેસૂલ ખેડૂતો ના ભરી શકતા હોવાથી ગાંધીજી અને વલ્લભભાઈની આગેવાની હેઠળ સત્યાગ્રહ થયો.

➔ અંગ્રેજોએ ખેતરોમાંના ઊભા પાકો જપ્ત કર્યા.

➔ મોહનલાલ પંડ્યાએ ગાંધીજીની પરવાનગી મેળવી જપ્ત કરેલા ખેતરમાંથી ડુંગળીનો પાક કાપી લીધો.

➔ મોહનલાલ પંડ્યાને 'ડુંગળી ચોર'નું બિરુદ મળ્યું.

➔ આખરે અંગ્રેજોએ નમતું જોખ્યું અને મહેસૂલ માફ કર્યો.

૪. રોલેક્ટ એક્ટ : (૧૯૧૯)

➔ જે અંતર્ગત કોઈ પણ શંકાસ્પદ વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકાતી અને તેના પર મુકદમો ચલાવ્યા સિવાય દિવસો સુધી ઝેલમાં પૂરી રાખી શકાતો.

- ગાંધીજીએ આ કાયદાનો 'કાળો કાયદો' કહ્યો.

- રૉલેક્ટ એક્ટ વિરોધનું આંદોલન ગાંધીજીનું પ્રથમ રાષ્ટ્રીય કક્ષાનું આંદોલન હતું.

➔ ૬ એપ્રિલ ૧૯૧૯નો દિવસ 'રાષ્ટ્રીય અપમાન દિવસ' તરીકે મનાવાયો.

૫. જલિયાવાલા બાગનો હત્યાકાંડ : (૧૯૧૯)

➔ ૧૩મી એપ્રિલના દિવસે સાંજે ૪.૩૦ કલાકે અમૃતસરના જલિયાવાલા બાગમાં શહિદોને અંજલિ આપવા અને પોતાના પ્યારા નેતાઓ ડૉ. સત્યપાલ અને ડૉ. કિચલુની ધરપકડનો વિરોધ કરવા સભાનું આયોજન કરાયેલું.

➔ જનરલ ડાયરે લોકો પર ગોળીબાર કરાવ્યો.

➔ આ બનાવની તપાસ હન્ટર કમિશને જનરલ ડાયરનો બચાવ કર્યો.

➔ હત્યાકાંડના વિરોધમાં રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા અપાયેલ નાઈટનો ખિતાબ,ગાંધીજીએ કેસર-એ-હિંદ તથા જમનાલાલ બજાજે રાય બહાદુરની ઉપાધિનો ત્યાગ કર્યો.

૬. ખિલાફત આંદોલન :

➔ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં તૂર્કીનો પરાજય થયો તેથી ભારતીય મુસ્લિમોને દુઃખ થયું.

➔ તુર્કીને ભારે યુદ્ધ દંડ કર્યો અન તુર્કીના સુલતાનને કેદ કર્યો.

➔ તુર્કીનો સુલતાન મુસ્લિમ જગતનો પ્રમુખ હતો. આથી તેને ખલીફા પણ કહેવાતો.

➔ તેના કેદના સમાચારથી ભારતીય મુસલમાનોને આઘાત લાગ્યો અને હિંદના મુસલમાનોને બચાવવા માટે 'ખિલાફત આંદોલન' શરું કર્યું.

➔ ૧૯મી ઓકટોબર ૧૯૧૯નો દિવસ સમગ્ર દેશમાં 'ખિલાફત દિવસ' તરીકે ઉજવાયો.

અનામિકા

૭. અસહકારનું આંદોલન : (૧૯૨૦)

➜ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં તૂર્કીનો પરાજય થયો તેથી ભારતીય મુસ્લિમોને દુઃખ થયું.

➜ ઈ.સ.૧૯૨૦ના કોલકત્તાના વિશિષ્ટ સંમેલનમાં ખિલાફત આંદોલનને સમર્થન અને અસહકાર આંદોલન માટે પૂર્વ ભૂમિકા બંધાઈ અને ૧૯૨૦ના નાગપુર અધિવેશનમાં બહાલી મળી.

➜ ચૌરી-ચૌરા બનાવ (૫, ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૨) : ઉત્તરપ્રદેશમાં ગોરખપુર નજીક ચૌરી-ચૌરા ગામે પોલીસે એક સરઘસ ઉપર બેફામ ગોળીબાર કર્યો. ઉશ્કેરાયેલા લોકોએ પોલીસ સ્ટેશનને આગ લગાવી તેથી ૨૨ પોલીસોના મૃત્યુ થયાં.

➜ આ હિંસક બનાવ બનતાં ગાંધીજીએ જણાવ્યું કે 'અહિંસાનું મૃત્યુ નહિં સમજનારા લોકોના હાથમાં સત્યાગ્રહનું શસ્ત્ર મૂકીને મે હિમાલય જેવડી મોટી ભૂલ કરી' એમ કહીને આંદોલન તત્કાળ પાછુ ખેંચી લેવાની જાહેરાત કરી.

➜ સરકારે ગાંધીજીની ધરપકડ કરી અને ૬ વર્ષની કેદની સજા થઈ.

➜ કેટલાક નેતાઓએ ગાંધીજીના નિર્ણયની ટીકા કરી.

૮. બોરસદ સત્યાગ્રહ :

➜ ઈ.સ. ૧૯૨૩માં આણંદ જિલ્લાના બોરસદ તાલુકામાં બહારવટિયાઓનો ત્રાસ વધી ગયો હતો.

➜ અંગ્રેજ સરકારે સુરક્ષા માટે એક વર્ષ માટે વધારાની પોલીસ રાખવાનું નક્કી કર્યું. જેનો ખર્ચ રૂ. અઢી લાખ હતો.

➜ આ ખર્ચ બોરસદ તાલુકાના બધા ગામો અને આણંદ તાલુકાના અમુક ગામોમાં દરેક ૧૮ વર્ષની મોટી વ્યક્તિ દીઠ રૂ. અઢી હતો.

➜ વલ્લભભાઈની આગેવાની હેઠળ સત્યાગ્રહ ચાલ્યો.

➜ આ સત્યાગ્રહ દરમિયાન દરબાર ગોપાળદાસના અધ્યક્ષપદે સંગ્રામ સમિતિની રચના થઈ. જેના વિજય થયો.

૮. બારડોલી સત્યાગ્રહ :

➜ ઈ.સ. ૧૯૨૮ના રોજ અંગ્રેજ સરકારે બારડોલી (સુરત)ના ખેડૂતો પર ૨૨% નો વધારો કર્યો.

➜ આ કર ખેડૂતો ભરી શકે તેમ નહોતા તેથી વલ્લભભાઈ પટેલની આગેવાની હેઠળ સત્યાગ્રહ થયો.

- સરદાર પટેલે બારડોલી આશ્રમને સત્યાગ્રહનું સંચાર કેન્દ્ર બનાવ્યું અને આશ્રમનું નામ 'સ્વરાજ આશ્રમ' રાખવામાં આવ્યું.

➜ આ સત્યાગ્રહથી વલ્લભભાઈને 'સરદાર'નું બિરુદ મળ્યું.

● મોતીલા નહેરુ અને ચિત્તરંજનદાસે ઈ.સ. ૧૯૨૩માં સ્વરાજય પાર્ટીની સ્થાપના કરી.

● ઉગ્ર ક્રાંતિકારી - પ્રવૃત્તિઓ

➜ રામપ્રસાદ બિસ્મિલ, યોગેશ ચેટર્જી, સચિન્દ્ર સન્યાલ વગેરે એ મળીને ૧૯૨૪માં કાનપુરમાં 'હિંદુસ્તાન રિપબ્લિક એસોસિએશન'ની સ્થાપના કરી.

➜ આ સદસ્યોએ ૧૯૨૫માં હરદોઈથી લખનઉં જતી ટ્રેનને કાકોરી નામના સ્ટેશને રોકીને સરકારી નાણાં લૂંટ્યા જેનો ઉદ્દેશ્ય ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિઓ માટે નાણાં એકઠા કરવાનો હતો.

➜ 'કાકોરી કાવતરાં કેસમાં' રામપ્રસાદ બિસ્મિલ, અશફાક ઉલ્લાખાન, રોશનસિંહ અને રાજેન્દ્ર લોહરીને ફાંસી થઈ. જયારે ચંદ્રશેખર આઝાદ ફરાર થઈ ગયા.

➜ ૧૯૨૮માં ચંદ્રશેખરની પ્રેરણાથી ભગતસિંહે 'હિંદુસ્તાન સોશ્યાલિસ્ટ રિપબ્લિક આર્મી'ની સ્થાપના કરી.

➜ ૧૯૨૮માં ભગતસિંહે સોન્ડર્સની હત્યા કરી.

➜ 'લાહોર કાવતરાં કેસ અંતર્ગત' ભગતસિંહ, રાજગુરુ અને સુખદેવને ૨૩ માર્ચ ૧૯૩૧ના રોજ ફાંસી થઈ.

➜ ચંદ્રશેખર આઝાદે આલ્ફ્રેડ પાર્કમાં આત્મહત્યા કરી.

➜ ૧૯૩૦ના રોજ સૂર્યસેનના નેતૃત્વમાં 'ઈન્ડિયન રિપબ્લિકન આર્મી'ની સ્થાપના કરી.

અનામિકા એકેડેમી

- ➜ ૧૯૩૪માં સૂર્યસેન અને તારકેશ્વરને ફાંસી થઈ જયારે આ દળની યુવતી પ્રતિલતા વાડેડારે આત્મહત્યા કરી અને કલ્પના દત્તને આજીવન કારાવાસની સજા થઈ.

● સાયમન કમિશન : (૧૯૨૭)

- ➜ આ કમિશનના બધા (સાતેય) સભ્યો અંગ્રેજ હતા. આથી કોંગ્રેસ સહિત બધા પક્ષોએ વિરોધ કર્યો.
- ➜ ૩ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૮ના રોજ સાયમન કમિશન ભારત આવ્યું. ત્યારે 'સાયમન ગો બેક' ના નારાથી વિરોધ કરાયો.
- ➜ પંજાબ કેસરી લાલા લજપતરાયનું પોલીસ લાઠીમારથી મૃત્યુ થયું. લખનઉમાં નહેરુ પર લાઠીચાર્જ થયો. જયારે ગોવિંદ વલ્લભ પંત લાઠીચાર્જથી અપંગ બન્યા.

● નહેરુ અહેવાલ :

- ➜ ૧૯ મે, ૧૯૨૮ના રોજ મોતીલાલ નહેરુની અધ્યક્ષતામાં સમિતિની રચના કરી. આ સમિતિએ ૧૦ ઑગસ્ટ, ૧૯૨૮ના રોજ પોતાનો અહેવાલ આપ્યો જે નહેરુ અહેવાલથી ઓળખાય છે.
- ➜ આ અહેવાલમાં સ્થાનિક સ્વરાજય, પુખ્તવય મતાધિકાર, સ્વતંત્ર ન્યાયતંત્ર, મૂળભૂત અધિકારો, કોમી મતદાર મંડળોની સમાપ્તિ, લઘુમતિઓ માટે અનામત જેવી બાબતોની ભલામણો હતી.
- ➜ આ અહેવાલ સ્વતંત્ર ભારતના બંધારણની 'બ્લ્યુ પ્રિન્ટ' કહેવાય છે. મુસ્લિમ લીગની અસંમતિના કારણે સરકારે તેનો અસ્વીકાર કર્યો.

● પૂર્વ સ્વરાજની માંગ :

- ➜ ઈ.સ. ૧૯૨૯માં કોંગ્રેસનું અધિવેશન યુવા નેતા જવાહરલાલ નહેરુના સ્થાને અધ્યક્ષસ્થાને રાવી નદીના કિનારે લાહોર ખાતે મળ્યું. જેમાં ૧ વર્ષનો આપેલો સમયગાળો પૂર્ણ થયો હોવાથી પૂર્ણ સ્વરાજનો ઠરાવ પસાર કરાયો.
- ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૩૦ના રોજ સ્વતંત્રતા દિવસ મનાવવામાં આવ્યો.
- પૂર્ણ સ્વરાજ માટે સવિનય કાનૂનભંગ આંદોલનનો નિર્ણય લેવાયો.

● સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળ : (૧૯૩૦)

- ➜ સમય : ૧૨ માર્ચ ૧૯૩૦ થી ૬ એપ્રિલ ૧૯૩૦

  શરુઆત : સાબરમતી આશ્રમ, અમદાવાદ

  અંત : દાંડીના સમુદ્રકિનારે, નવસારી
- ➜ કૂચ દરમિયાન ભાટ ગામ મુકામે ગાંધીજીએ કહ્યું, 'હું કાગડા-કૂતરાના મોતે મરીશ પરંતુ સ્વરાજ લીધા વિના આ આશ્રમમાં પગ મૂકવાનો નથી.'
- ગાંધીજી અને તેમના ૭૮ સાથીઓ દાંડી જવા નીકળ્યા.
- કૂચના પ્રથમ દિવસે બપોરે વિસામો 'ચંડોળા તળાવ' અને રાત્રી રોકાણ 'અસલાલી'માં કર્યું હતું.
- આ સત્યાગ્રહીઓ લગભગ ૩૬૦ જેટલું અંતર ૨૪ દિવસમાં કાપ્યું.
- દાંડીયાત્રાના પ્રથમ બલિદાની 'સરદાર પટેલ' બન્યા હતા.
- ૬ એપ્રિલ, ૧૯૩૦ના રોજ ૬ વાગે સવારે સમુદ્ર સ્નાન કરીને ચપટી મીઠું ઉપાડીને ગાંધીજી ગાંધીજીએ કહ્યું, 'બ્રિટીશ સામ્રાજયની ઈમારતના પાયામાં હું આથી લૂણો લગાડું છું.'
- સુભાષચંદ્ર બોઝે દાંડીયાત્રાને 'નેપોલિયનની પેરિસ માર્ચ' અને 'મુસોલીનીની રોમ માર્ચ' કહી છે.
- મહાદેવભાઈ દેસાઈએ દાંડીયાત્રાને 'મહાભિનિષ્ક્રમણ' સાથે સરખાવી હતી.

● ધરાસણા સત્યાગ્રહ :

- ➜ સ્થળ : ૨૨ મે, ૧૯૩૦, જિલ્લો સુરત.
- દાંડીકૂચ દરમિયાન ગાંધીજીની ધરપકડ થઈ નહિ આથી ધરાસણા સત્યાગ્રહ કરવાનું નક્કી કર્યું.

અનામિકા એકેડેમી

- સુરતમાં ધરાસણા ગામ મીઠાના ઉત્પાદનનું મોટું કેન્દ્ર હતું.
- સત્યાગ્રહ કરવાનું નક્કી હતું અને તેની પૂર્વ તૈયારીમાં ૫ મે, ૧૯૩૦ના રોજ એક વાગે કરાડી ગામમાંથી ગાંધીજીની ધરપકડ કરીને 'યરવડા જેલમાં' પૂર્યા.
- ગાંધીજી અને અબ્બાસ તૈયબજીની ધરપકડ થવાથી સત્યાગ્રહની આગેવાની 'અબ્દુલ ગફારખાને' લીધી. તેથી તે 'સરહદના ગાંધી' તરીકે ઓળખાયા.

● ***ગાંધી - ઈરવીન કરાર :***

→ ગાંધીજી અને વાઈસરોય ઈરવીનની વચ્ચે ૫ માર્ચ, ૧૯૩૧ના રોજ કરાર થયો જેને 'ગાંધી - ઈરવીન કરાર' કહે છે.

→ ગાંધી - ઈરવીન કરારની સમગ્ર દેશમાં નિંદા કરવામાં આવી કેમ કે ગાંધીજીએ ફક્ત અહિંસક રીતે ક્રાંતિ કરતાં કેદીઓને જ છોડવાની માંગણી કરી હતી.

→ 'ઈન્કલાબ ઝિંદાબાદ' નું સૂત્ર આપનાર ભગતસિંહ તથા તેમના સાથીઓ રાજગુરુ અને સુખદેવને જેલ મુક્ત કરવાની વાત કરવામાં આવી ન હોતી.

→ ગાંધીજી ગાંધી-ઈરવીન ઈરવીન કરારમાં સશસ્ત્ર ક્રાંતિઓને કંઈ પણ મદદ કરી નહિં જે એક ગાંધીજીની ભૂમિકાને ટીકાત્મક રીતે હંમેશા ઈતિહાસમાં રહેશે.

● ***ગોળમેજી પરિષદ :***

● ***પ્રથમ ગોળમેજી પરિષદ :***

સમય : ૧૨ ડિસેમ્બર ૧૯૩૦ થી ૧૩ જાન્યુઆરી ૧૯૩૧

- ૩૧ દિવસનું સંમેલન લંડનમાં ભરાયું.
- ૮૯ સભ્યોએ ભાગ લીધો.
- ઉદ્ઘાટન : બ્રિટનના રાજા જયોર્જ પાંચમાએ કર્યું હતું.
- ત્રણેય ગોળમેજી પરિષદના અધ્યક્ષ બ્રિટનના વડાપ્રધાન 'રામસે મૅકડોનાલ્ડ' હતા.

● ***બીજી ગોળમેજી પરિષદ :***

સમય : ૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧ થી ૧ ડિસેમ્બર ૧૯૩૧ સુધી લંડનમાં.

- બીજી ગોળમેજી પરિષદમાં 'કોંગ્રેસના એકમાત્ર પ્રતિનિધિ તરીકે ગાંધીજીએ ભાગ લીધો હતો.'
- ગાંધીજી જયારે આ પરિષદમાં ભાગ લેવા ગયા ત્યારે ઝવેરચંદ મેઘાણીએ ગાયું, 'છેલ્લો કટોરો ઝેરનો આ પી જજો બાપુ.'

● ***ત્રીજી ગોળમેજી પરિષદ :***

સમય : ૧૭ નવેમ્બર ૧૯૩૨થી ૨૪ ડિસેમ્બર સુધી લંડનમા.

- કોંગ્રેસે બહિષ્કાર કર્યો / ૯૬ પ્રતિનિધિઓએ ભાગ લીધો.
- આ પરિષદમાં ભારત સરકાર અધિનિયમ ૧૯૩૫નો ચોક્કસ મુસદ્દો ઘડવામાં આવ્યો હતો.

● ***કોમી-ચુકાદો, પુના કરાર અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણ : (૧૯૩૨)***

→ ઓગસ્ટ ૧૯૩૨માં ઈંગ્લેન્ડના વડાપ્રધાન રામસે મેકડોનાલ્ડે કોમી ચુકાદો જાહેર કર્યો.

- ગાંધીજી અને આંબેડકર વચ્ચે 'પૂના કરાર' થયો.
- ૧૯૩૨માં 'હરિજન સેવક સંઘ'ની સ્થાપના કારવામાં આવી.

● ***ઓગસ્ટ ઑફર : (૧૯૪૦)***

- વાઈસરોય લોર્ડ લિનલિથગોએ ૮ ઑગસ્ટ, ૧૯૪૦ના રોજ 'ઑગસ્ટ ઑફર' આપી.
- કોંગ્રેસે અસ્વીકાર્ય કર્યો.

અનામિકા એકેડેમી

- **વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ : (૧૯૪૦)**

- ગાંધીજીએ પ્રથમ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ તરીકે વિનોબા ભાવે
  દ્વિતીય વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ તરીકે જવાહરલાલ નહેરુ
  તૃતીય વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ તરીકે બ્રહ્મ દત્તની નિમણૂંક કરી.

➔ ૧૭મી ઑક્ટોબર ૧૯૪૦ના રોજ વર્ધા નજીક પવનાર ગામે વિનોબાએ યુદ્ધવિરોધી ભાષણ આપીને વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની શરુઆત કરી.

- **ક્રિપ્સ મિશન : (૧૯૪૨)**

➔ યુદ્ધ ભારતીય સરહદ નજીક આવી ગયું હતું. આથી ઈંગ્લેન્ડની સરાકરે 'સર સ્ટેફર્ડ ક્રિપ્સ'ને ભારતના નેતાઓને મનાવી લેવા કેટલીક દરખાસ્તો સાથે ૧૯૪૨માં ભારત મોકલ્યા.

- મહાત્મા ગાંધીએ આ દરખાસ્તોને 'પોસ્ટ ડેટેડ ચેક' સાથે સરખાવી છે.
- એપ્રિલ, ૧૯૪૨માં વડાપ્રધાન ચર્ચિલે આ દરખાસ્તો પાછી ખેંચી લીધી.

- **હિંદ છોડો આંદોલન : (૧૯૪૨)**

➔ ૮ ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ના મુંબઈના ગ્વાલિયા ટેક મેદાન (મુક્તિ મેદાન)માં ઠરાવ થયો.

- આ આંદોલનમાં ગાંધીજીએ સૂત્ર આપ્યું : 'કરેંગે યા મરેંગે લેકિન આઝાદી લે કે હિ રહેંગે.'

- **સ્વાતંત્ર્ય-પ્રાપ્તિ તરફ પ્રયાણ :**

➔ જાપાનમાં રહેતા ક્રાંતિકારી રાસબિહારી બોઝે જાપાનમાં ટોકિયો ખાતે 'ઈન્ડિયન ઈન્ડિપેન્ડ્સ લીગ' ની સ્થાપના કરી.

- સુભાષચંદ્ર બોઝે ૧૯૪૩માં સિંગાપુરમાં સ્વતંત્ર ભારતની કામચલાઉ સરકાર (આરઝી હકૂમતે આઝાદ હિંદ)ની સ્થાપના કરી.
- તેમને 'ચલો દિલ્લી'નું સૂત્ર આપ્યું.
- તેમને 'તુમ મુઝે ખૂન દો મેં તુમ્હે આઝાદી દૂંગા' જેવો નારો આપ્યો.
- આઝાદ હિંદ ફોજનું રાષ્ટ્રીય ગીત ટાગોરનું 'જન ગણ મન...' રાષ્ટ્રધ્વજ તરીકે કોંગ્રેસનો તિરંગો અને રાષ્ટ્રભાષા તરીકે હિંદીનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો.
- આઝાદ હિંદ ફોઝનું વડુમથક સિંગાપુરથી રંગૂન (મ્યાનમાર) ખાતે ખસેડાયું.
- સુભાષચંદ્ર બોઝે બેંગકોક છોડીને વિમાન માર્ગે ટોકિયો જવા નીકળ્યા અને ત્યાં તેમનું મૃત્યુ થયું. (૧૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૫)

- **વેવેલ યોજના : (૧૯૪૫)**

➔ ૪ જૂન ૧૯૪૫ના રોજ વાઈસરોય વેવેલે એક યોજના પ્રસ્તુત કરી જે મુજબ વાઈસરોયની કારોબારી પરિષદમાં કમાંડર ઈન ચીફ સિવાયના બધા સદસ્ય ભારતીય રહેશે.

- પરંતુ તે નિષ્ફળ ગઈ.

- **નૌકાસેનાનો વિદ્રોહ :**

➔ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬માં રૉયલ ઈન્ડિયન નૅવીના 'રેટિંગ્જ' તરીકે ઓળખાતા અધિકારી અને સિપાઈઓએ વિદ્રોહ કર્યો.

➔ ૨૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬માં સરદાર પટેલ અને મહંમદ અલી ઝીણાના આહ્વાનથી વિદ્રોહ શાંત થયો.

- **કેબિનેટ મિશન : (૧૯૪૬)**

➔ બ્રિટીશ વડાપ્રધાન એટલીએ ૧૯ ફેબ્રુઆરીના રોજ બંધારણસભાની સ્થાપના અને તત્કાલીન સમસ્યાઓ પર વિચાર-વિમર્શ કરવા માટે કૅબિનેટ મિશન ભારત મોકલવાની ઘોષણા કરી હતી.

➔ કૅબિનેટ મિશન દિલ્લી પહોંચ્યું તેના સદસ્ય (૧) સર સ્ટેફર્ડ ક્રિપ્સ (અધ્યક્ષ) (૨) પૈથિક લોરેન્સ (ભારત સચિવ) (૩)

અનામિકા એકેડેમી

એ.વી. એલેકઝાંડર (નૌસેનામંત્રી)

➜ ૧૩ મે ૧૯૪૬ના દિવસે કેબિનેટ મિશન નીચે મુજબન અહેવાલ આપ્યો :

- એક ભારતીય સંઘની સ્થાપના થશે જો દેશી રજવાડાઓ અને બ્રિટીશ ભારતના રાજયોથી બનેલો હશે. વિદેશી બાબતો રક્ષા અને સંચારવ્યવસ્થા કેન્દ્રિય સરકારને હસ્તક રહેશે.

● ***વચગાળાની સરકાર :***

➜ ૨૪ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૬ના રોજ પંડિત જવાહરલાલ નહેરુની અધ્યક્ષતામાં ભારતની પ્રથમ વચગાળાની સરકાર અસ્તિત્વમાં આવી.

➜ ૧૬ ઓગસ્ટ 'પ્રત્યક્ષ કાર્યવાહી દિવસ' તરીકે મનાવાયો.

➜ ૯ ડિસેમ્બર, ૧૯૪૬ બંધારણ સભાની પ્રથમ બેઠક મળી જેને મુસ્લિમ લીગે બહિષ્કાર કર્યો.

● ***એટલીની ઘોષણા :***

➜ બ્રિટનના વડાપ્રધાન લોર્ડ ક્લેમેન્ટ એટલીએ ૨૦ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૭ના રોજ ઐતિહાસિક ઘોષણા કરી કે અંગ્રેજ સત્તા જૂન ૧૯૪૮ પહેલાં જવાબદાર લોકોને સત્તા સોંપીને ભારત છોડી દેશે.

➜ એટલીએ વેવેલને સ્થાને લોર્ડ માઉન્ટબેટનની ભારતના વાઈસરોય તરીકે નિયુક્તિ કરી.

● ***માઉન્ટ બેટનની યોજના : (૧૯૪૭)***

➜ ભારતના ૩૪મા તથા છેલ્લા બ્રિટીશ ગવર્નર જનરલ લોર્ડ માઉન્ટ બેટન.

- ૩ જુન, ૧૯૪૭ના દિવસે માઉન્ટ યોજના પ્રસ્તુત કરી.

- ૧૪ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ના દિવસે પાકિસ્તાન આઝાદ થયું.

➜ મહંમદ અલી ઝીણા પાકિસ્તાનના ગવર્નર જનરલ અને લિયાકત અલીખાન પાકિસ્તાનના વડાપ્રધાન બન્યા.

➜ ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ના રોજ ભારત આઝાદ થયું અને માઉન્ટ બેટન ભારતના ગવર્નર જનરલ અને જવાહરલાલ નહેરુ વડાપ્રધાન બન્યા.

- નહેરુ અને સરદાર પટેલે આ યોજનાનો સ્વીકાર કર્યો અને ગાંધીજીએ તેમના છેલ્લા શ્વાસ સુધી આ યોજનાનો ઈન્કાર કર્યો.

● ***ભારતીય સ્વતંત્રતા અધિનિયમ : (૧૯૪૭)***

➜ માઉન્ટ બેટનની ૩ જૂન યોજનાના આધારે બ્રિટીશ સંસદે ૧૮ જુલાઈ, ૧૯૪૭ના રોજ ભારતીય સ્વતંત્રતા અધિનિયમ ૧૯૪૭ને પસાર કર્યો.

➜ તેની જોગવાઈ અનુસાર ભારતને ૧૫ ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ના રોજ સ્વતંત્રતા મળી.

➜ અંગ્રેજોની ૨૦૦ વર્ષની સત્તાનો અંત આવ્યો.

➜ ભારતના પ્રથમ વડાપ્રધાન 'જવાહરલાલ નહેરુ' બન્યા.

➜ ૧૪ ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ પાકિસ્તાન સ્વતંત્ર થયું.

➜ જેના ગવર્નર 'મહંમદ અલી ઝીણા', વડાપ્રધાન 'લિયાકત અલીખાન' બન્યા.

અનામિકા એકેડેમી